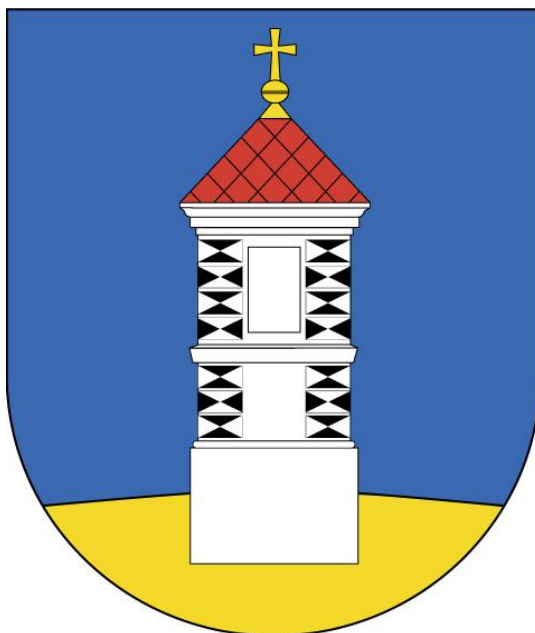

MČ Košice – Ťahanovce

MČ Košice – Sídliisko Ťahanovce

Mesto Košice a obec Ťahanovce na prelome rokov 1848 – 1849

Košice – Sídliisko Ťahanovce

Úvod

Historia magistra vitae esta pohľad na kúsok vlastnej histórie by mal poučiť aj generáciu „nových Ťahanovčanov“ bývajúcich v Mestskej časti Košice – Sídlisko Ťahanovce, no nielen ich.

Blížiac sa 750. výročie najstaršej známej písomnej zmienky o obci Ťahanovce a 30. výročie začatia výstavby sídliska v jej bývalom chotári, ktoré zároveň nesie jej meno, by mali byť jednou z tých príležitostí, ktoré by obzor Ťahanovčanov rozšírili.

Keďže v súčasnosti sú už „všetci Ťahanovčania“ zároveň Košičanmi, ale aj občanmi Slovenska, mali by poznať pohľad na pohnuté roky 1848 - 1849 aj z pohľadu slovenskej historiografie.

Ambíciou je tiež vytvoriť základy pre poznanie istého časového úseku miestnej histórie najmä školskou mládežou. Umiestnením dokumentu v súčasnej globálnej knižnici zvanej Internet, sa tento stáva dostupným pre každého záujemcu o jeho obsah.

Aj keď po stáročia sa v Habsburskej monarchii (v súčasnom svetovom jazyku označovanej *The Habsburg Monarchy*, či *Habsburg Empire*)^a v Uhorskej krajine, ako jej najväčšej súčasti (*Hungaria*, lat. *Hungariæ*¹), veľké udalosti odohrávali hlavne v ich centrách (Viedeň – Wien; Pešť, Budín, neskoršie Budapešť – Budapest; ale aj Bratislava, či v tých časoch Prešporok), mnohé z nich zasiahli aj východné Slovensko. Aj tento priestor si zaslúži, aby jeho dejiny boli súčasnou slovenskou historiografiou ešte hlbšie podchytené a spracované aj z tohto uhla pohľadu.

Dianie v Habsburskej monarchii, v Uhorskej krajine, na území dnešného Slovenska, východného Slovenska, mesta Košice a obce Ťahanovce je v tomto dokumente z časového hľadiska obmedzené najmä na obdobie približne október 1848 až jún 1849.

¹ Pre historické označenie Uhorsko považujeme ekvivalentný pojem Hungaria.

Pod pojmom Maďarsko rozumieme súčasne územie Maďarskej republiky (Magyarország).

Habsburská monarchia v rokoch 1848 - 1849

Aj keď závan francúzskej revolúcie zo 14.7.1789 výrazne ovplyvnil hlavne západnú Európu, jej myšlienky sa šírili aj do najväčšieho štátu západnej a strednej Európy, do Habsburskej monarchie. „*Vývoz revolúcie*“ v podobe ničivých diktátorských vojen vedených Napoleonom, prerastajúci až do šovinizmu (žiaľ aj jeho kolískou je Francúzsko), však nahrával do kariet skôr najväčším neprajníkom a nepriateľom revolučných zmien. Myšlienky slobody – rovnosti – bratstva (fr. Liberté, Egalité, Fraternité) boli v Európe tak nadtľho umlčané pokračujúcim centralizmom a absolutizmom. Aj keď sa začali prejavovať mnohé formy odporu rôznych skupín obyvateľstva aj v blízkosti monarchie, či priamo v nej (1830-31 poľské povstanie, či roľnícka rebélia na východnom Slovensku 1831), jar národov Európy nastala až začiatkom roka 1848 a v plnej sile zasiahla aj Habsburskú monarchiu.

Drvivá väčšina pôvodom slovenského obyvateľstva si však žila svoj bežný, sociálne ťažký život, znášajúc ho podľa možnosti v kresťanskom duchu. Výrazný bol najmä miestny lokálpatriotizmus a závislosť od miestnych zemepánov. Veľký vplyv mala aj cirkev. Uhorské povedomie v *Hornom Uhorsku* živila najmä nižšia šľachta, úctu zažíval aj cisársky majestát, najmä spomienka na reformných panovníkov. Po napoleonských vojnách tento kult ešte vzrástol aj vďaka novej hymne, ktorá sa vo vtedajšej monarchii zachovala až do jej zániku. Ako uvádza Duchoň, (2010, s.19): „*Hymna mala názov Zachovaj nás Hospodine a peknú melódiu, ktorú svojho času zložil známy dvorný skladateľ Jozef Haydn. Časom túto hymnu spievali malí Ťahanovčania v škole pri vybraných príležitostiach. Dialo sa tak až do roku 1918*“. Takto to zrejme bolo aj v iných obciach a mestách Horného Uhorska.

Dianie v časoch občianskej vojny v Habsburskej monarchii v rokoch 1848-1849, či v dobe národného obrodovania pre mnohé národy Európy i monarchie, malo za následok koniec feudalizmu v tých časoch v druhom najväčšom európskom štáte a znamenalo vznik občianskej spoločnosti, v tomto sociálne, národne a etnicky veľmi pestrom spoločenstve. Ku skutočnej občianskej rovnoprávnosti založenej na demokratických princípoch však bola ešte dlhá cesta.

Východné Slovensko a Košice vo víre udalostí

Situácia na východnom Slovensku bola veľmi rozdielna podľa jeho geografického členenia. Kým v západnej časti východného Slovenska, bola vrchnosť i veľká časť obyvateľstva spišských miest na strane košútovcov, mnohí spišskí Nemci však prejavovali skôr lojálnosť cisárovi. Aj Prešov bol k cisárskym lojálny a na pomerne dlhý čas (marec - apríl 1849) sa stal „na vichodze“ aj baštou dobrovoľníkov Slovenského národného vojska, ľudom označovaných aj ako „*hurbanisti*“. Zložitejšia situácia bola v Košiciach, aj keď v tom čase tam hovorila väčšina obyvateľstva po slovensky, vrchnosť sa skôr riadila podľa zásady „*kam vietor tam plášť*“. Celkom trefne to vystihol vo svojom životopise Jonáš Záborský, ktorý dlhé roky pôsobil na východnom Slovensku a pomerne dlho aj v Košiciach, prežil tu aj roky meruôsmie. O správaní sa košickej vrchnosti v tých časoch uvádza (Záborský, s.383): „*mesto toto prechádzalo teraz ako lopta z ruky do ruky, pričom vždy robili sa komédie so zástavami na veži a Te Deumami v chráme. Maďarskí stoliční úradníci prchali zakaždým s príchodom Nemcov, s Maďarmi sa navracali.*“

Diametrálne odlišná bola situácia v časti terajšieho východného Slovenska, ktorá sa rozprestiera vo vejári 5 zemplínskych riek, od Slanských vrchov po Uh, či Tisu (vtedy táto časť v rámci monarchie patrila do Zemplínskej a Užskej stolice). V živej pamäti tu boli ešte udalosti roku 1831. V prevahe bolo roľnícke obyvateľstvo, ktoré zrušenie feudálnych zákonov nadšene víťalo a v duchu myslelo aj na porávanie sa so zemepánmi, ktorí brutálne potlačili revoltu ich otcov.

Z vojenského hľadiska bolo na východnom Slovensku rušno najmä v období od novembra 1848 až do mája 1849, keď sa tu striedali cisárske a košútovské vojská. Od februára do apríla 1849 tu pôsobili aj slovenskí dobrovoľníci. Vojenské operácie v tejto časti monarchie nakoniec ukončil príchod cárskej intervenčnej armády koncom júna 1849.

Pri rekonštrukcii košických a ťahanovských udalostí budeme vychádzať najmä z písomností vtedajšieho „Košičana“ J. Záborského, ktorý opísal atmosféru v Košiciach a aj obe košické bitky (možno skôr z pohľadu kňaza, ale najmä humanistu, pacifistu a satirika). Vojenský priebeh udalostí nám predstaví známy košický historik J. Duchoň (2011, s.24-26). Jeho výklad podporíme poľskými prameňmi, ktoré vo svojom liste uvádza (Oszczęda, 2010). V marginálnej miere nám poslúžia poznámky Balassu, využijeme niektoré poznatky J. Haščáka. Záverečné hodnotenie pochádza od nestora súčasných košických historikov L. Tajtáka. Aj keď známy košický kunsthistorik G. Kládek má za sebou množstvo užitočných činností, žiaľ dokument ním vypracovaný

ohľadom ťahanovskej „kapličky“ je silne tendenčný a zámer, ktorý v ňom pôvodne predložil, je neakceptovateľný.

Atmosféra v Košiciach v tých časoch (jeseň 1848) bola už dosť napätá. *Vnútrotný nepriateľ* sa hľadal v každom, kto i len slovo povedal po slovensky. Kázne v slovenčine najznámejšieho *košického pansláva* nedali spávať *košickým honfíkom*. Nakoniec sa im ho podarilo usvedčiť z prechovávaného jedného zvitku Žiadostí slovenského národa, čo však nebol žiaden zločin. Väznený a vyšetrovaný košickou sedriou, politický väzeň košútovcov, o svojom utrpení v tej dobe, vo svojom životopise (Záborský, s.378)

uvádza: „... bol som aj ja jatý, postavený pred rýchly hrdelný súd a po dva týždne väznený ... na ulici vyznačovali stromy, kde budem obesený ...“. Za svoje životy títo politickí väzni košútovcov (Záborský, Sekčík, Tomaško a iní) vďačili práve tým, ktorí v tzv. 1.košickej bitke, popri stovkách košútovcov poslali na večnosť aj poľských dobrovoľníkov z Haliče, pochovaných pod ťahanovskou „kapličkou“ (Záborský, s.378): „... nás mučili celé týždne, a len vtedy prepustili, keď sa už blížil z Haliče cisársky generál Schlick, ...“

Obr. 1: Cisársky podmaršal (Feldmarschall-Lieutenant) F.H. Schlick,
osloboditeľ košútovsých politických väzňov v Košiciach
Zdroj: Internet

Bitka pri Budimíre (tzv. 1. košická bitka 11./12.1848)

Ako uvádzajú (Dangl - Segeš, s.107): „*V decembri vtrhol na územie Slovenska cez Duklu cisársky generál František Schlick s takou rozhodnosťou, že ani nie za týždeň obsadil Košice a slabšie maďarské honvédske jednotky zatlačil až po Miškovce.*“

Presnejšie dňa 6. decembra 1848 prešlo z Haliče (habsburská Galícia s kráľovskými, pôvodne poľskými, mestami Krakov/Cracow a Lvov/Lemberg) cez Dukliansky priesmyk na východné Slovensko 8 000 vojakov cisárskeho podmaršala Schlicka. Dňa 9. decembra zbor prišiel do Prešova, kde ho, ako píše Záborský, ale aj Duchoň, čakalo vrelé uvítanie. Hneď 10.12.2012 sa pohol ku Košiciam. Tu ho však tak milo privítať nemienili. V bojovom postavení ho čakali na úbočí Košickej hory, pod sedlom Chvalabohu, nad Budimírom.

V stručnosti túto bitku opisuje historik Jonáš Záborský (1989, s. 379) takto: „... *len na Košickej hore skúsil*(pozn. Schlick, jednooký Čech, ako ho nazval Záborský) *akýsi tieň odporu. Čakal ho tam gróf Török, s jedným oddielom riadneho jazdectva, 20 000 gardistami a 800 Poliakmi, ... bolo i 6 diel zo Spiša. Pri horlivosti bol by mohol zajať so všetkým činom Schlicka, ktorý mal len 6000 ruských chlapcov a 12 diel. Ale gardisti* (pozn. košútovcí) *mysleli len na útek. Török nič nežiadal menej ako víťazstvo. Preto sotvaže zahrmeli od Budimíra medené kráľovské dôkazy, gardisti odvrhli kosy a piky, všetci v nohy a bitke koniec. Schlick vtiahol do Košíc.*“

Bitka pri Budimíre, či tzv. 1. košická bitka, prebiehala dňa 11.decembra 1848 v týchto časových etapách:

- 1) Boj pri Budimíre, resp. na Košickej hore, rozhodujúca časť bitky (približne od 11. hod. dopoludnia).
- 2) Útek košútovcov z bojiska, ich prenasledovanie cisárskymi, neúspešná obrana košického mosta cez Hornád haličskou légiou (približne od 14. hod. odpoľudnia).
- 3) Podvečerná salva v Barci zorganizovaná haličskou légiou, panický útek zvyšku košútovcov až do Miškovca (večer).

Vojenský priebeh udalostí nám ozrejní známy košický historik J. Duchoň (2011, s.24-26). Podobný priebeh udalostí uvádza vo svojom liste aj Waldemar Ireneusz Oszcęda (Oszczęda, 2010). Ten okrem iného poukazuje aj na chybné uvedenie mena veliteľa haličskej légie bojujúcej v tejto bitke. Keďže vo svojom liste uvádza aj veľmi hodnotný a hodnoverný prameň, z ktorého vychádza: (Józef Wysocki: Pamiętnik generała Wysockiego dowódcy Legionu Polskiego na Węgrzech z czasu kampanii węgierskiej w roku 1848 i 1849. Poznań 1850), pamätnicu (autobiografiu) bývalého

hlavného veliteľa košútovských vojsk generála J. Vysockého, súčasne aj hlavného organizátora poľskej légie v Uhorsku, a teda jedného z priamych nadriadených tohto poľského legionára, ktorý velil Poliakom pri Košiciach, bude zrejme najbližšie k pravde. Oszczędom uvedené priezvisko Tchórznicki, aj iné skutočnosti, budeme používať aj my (tak budeme upravovať aj citácie iných autorov).

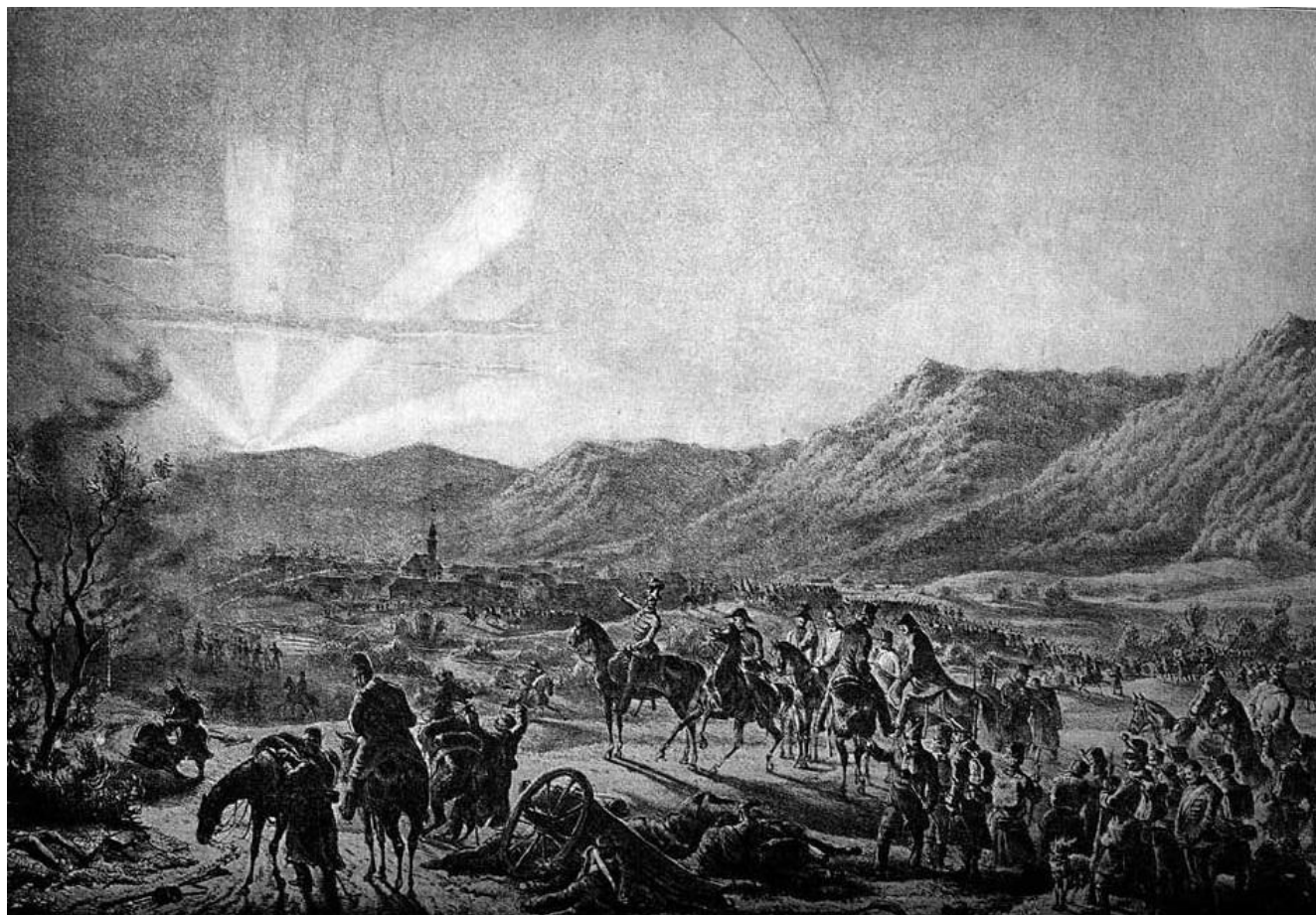
Boj pri Budimíre, resp. na Košickej hore

Duchoň (2011, s.24-26) o celej udalosti uvádza (vyberáme vojenské aspekty, k politicko-spoločenským sa vrátíme neskôr): „ ... *krakovský guvernére, poľný podmaršal gróf František Šlik* (1789-1862, nem. Franz H. Schlick) ... *prešiel 6.decembra so svojím armádnym zborom hranice dnešného Slovenska cez Duklianský priesmyk a zamieril si to rovno na Košice, kde, ako zistila jeho rozvedka, začali povstalci budovať svoje postavenie. Postupoval až nečakane rýchlo – 7.decembra vstúpil do Bardejova, 9.decembra do Prešova a 10.decembra stálo jeho vojsko pri Drienove, kde povstalci v noci na 11.decembra spálili most cez Torysu, ktorý však cisárski ženisti obnovili. ... V Prešove sa Šlik dozvedel, že uhorská povstalecká armáda zaujala pozície na východných svahoch pod Chvalabohu, no do jej úplne nechráneného chrbta sa dá dostať obchvatom cez Ťahanovce. Preto oddelil časť svojich vojakov, pod velením generála Fiedlera, a dal im rozkaz odbočiť pri Lemešanoch, zamieriť na Malú Viesku a Teplicany, prejsť popod Dáriusovu horu a cez Ťahanovce dôjsť až po Prešovskú cestu, kde by sa mali opäť stretnúť s hlavnou časťou vojska vedenou Šlikom, ktorý bol rozhodnutý udrieť priamo na pozície pod Chvalabohu. Cisárskych vojakov bolo asi osemtisíc, mali jazdecké oddiely, delostrelecké batérie osemnástlibrových kanónov, šesť vrhačov rakiet typu Halle, boli dobre vycvičení a sám Šlik bol skúsený a úspešný veliteľ, navyše svojimi vojakmi veľmi obľúbený. Vojsko povstalcov viedol honvédske veliteľ, plukovník Alexander Pulszky, ... vojsko tvorili jednak honvédi, ale väčšinou nedostatočne vyzbrojená a nevycvičená národná garda z rôznych žúp a miest, v prvom rade z Abovskej a Košickej, ale tiež z Gemerskej, Zemplínskej, ... Časť revolučného vojska tvoril poľský dobrovoľnícky oddiel, takzvaná Tchórznického légia ... boli asi najkvalitnejšou povstaleckou jednotkou ... Maximálny počet ozbrojených účastníkov revolúcie sa odhaduje na tridsaťtisíc ... Povstalci mali tiež delostrelectvo trojlibrových a zopár šesťlibrových kanónov, to však bolo oproti cisárskej artilérii slabé ... Pozícia povstalcov bola oveľa výhodnejšia ako cisárskych vojsk ... Povstaleckí velitelia však neboli veľmi schopní, ako sa v priebehu bitky ukázalo. Pulszky rozmiestnil vojsko tak, že úsek na okraji lesa od úrovne vrchu Viničná až k miestu, zvanému Roveň, bránili oddiely majora Hallera – to bolo ľavé krídlo povstalcov. Serpentinovitý výstup Prešovskej cesty na Chvalabohu a okolie bránili oddiely majora*

Gedeona a sem umiestnil aj jazdu vedenú poručíkom grófom Törökom. Zatočené pravé krídlo sa končilo vo Vajkovciach, bránené oddielmi majora Bányafyho. Ten si zriadil veliteľstvo v tamojšej krčme. Delostrelectvo rozdelili po celej obrannej línii a na cestách zriadili záseky zo stromov a obranné zákopy...

Dopoludnia 11.decembra sa cisárske pluky útočne zošikovali pred Budimírom. Uraštený fúzatý Šlik, sediac na koni, s čiernou páskou cez pravé vypichnuté oko a s nevyhnutnou cigarou v zuboch, pôsobil veľkolepo. O jedenástej dal vojsku povel a jeho jazda zaútočila najprv na povstalecké pravé krídlo vo Vajkovciach. Ozvali sa síce delá povstalcov, tie však umlčala Šlikova silnejšia artiléria. A tak povstaleckí delostrelci dostali príkaz stiahnuť sa s kanónmi a pravé krídlo začalo ustupovať do zalesneného terénu pod Košickou horou. Potom cisárske pešie pluky začali stúpať smerom na Chvalabohu. Národní gardisti sa tiež zoradili a keď sa im situácia zdala byť najvhodnejšia, vyrútili sa dole stráňou na cisárske pluky Parma a Mazuchelli ..., ktoré viedli gróf Pergen a gróf Deym, obaja brigádni generáli. Aj napriek honosným názvom tvorili mužstvo plukov zväčša Rusíni a Poliaci, iba dôstojníci boli Nemci, Taliani a Česi. Ozvala sa kanonáda a strelba z pušiek a všetko to vraj prehlušoval rev útočiacej národnej gardy. Cisárske pluky jej útok bez problémov vydržali, no keď národným gardistom začali svišťať guľky okolo uší, bojachtivosť ich veľmi rýchlo prešla. Sám maďarský kronikár udalostí, Jozef Tutko (Tutkó József), napísal, že poodhadzovali svoju chabú výzbroj i svoju osobnú batožinu a začali ustupovať, čo sa podobalo skôr na útek... Ľavé a pravé krídlo povstalcov ustupovalo lesnatým terénom, vedúcim do Ťahanoviec a popod Košickú horu až na lúky ... cez Hornád do bezpečia na jeho druhý breh.“

Takto skončil boj na Košickej hore, keď košútovcí z neho utekali ako o život. Zmierniť situáciu sa neúspešne pokúsili legionári z Haliče v službách košútovcov, v dvoch krátkych epizódach, ktoré síce už na výsledok 1. košickej bitky mali len pramalý vplyv, ale vzhľadom na to, že sa týkajú Poliakov pochovaných pod ťahanovskou kapličkou a aj obrazu uvedeného v dokumentoch publikovaných na webe Mestskej časti Košice - Sídlisko Ťahanovce, ich spomenieme. Medzitým cisárskym došli posily, píše Duchoň (2011, s.26): „Zároveň sa však spod Dáriusovej hory vynorili Fiedleovi vojaci, ktorí sa na ceste cez Malú Viesku a Tepličany do tyla povstalcov zdržali, takže vpadli už iba do ústupových bojov. Boli asi dve hodiny popoludní, keď sa rozbehli smerom k Prešovskej ceste, ...“ Podmaršal Schlick preskupil svoje vojsko poniže ťahanovskej „Dluhej lúky“ a vydal rozkazy na záverečnú časť bojov. To zrejme vyjadruje aj spomínaný obraz, na ktorom „jednooký Čech“ usmerňuje svojich generálov.

Obr. 2: Schlick pred Košicami 11.12.1848

Zdroj: Internet

Neúspešná obrana košického mosta cez Hornád haličskou légiou

Uhorské vojská boli v rozklade a rozpŕchli sa na všetky strany. Niektorí (spišské gardy) do bojov zatiaľ nezasiahli a vyčkávali na pravom brehu Hornádu. Najväčšia časť košútovcov utekala smerom na košický most cez Hornád. Veliteľ košútovcov plk. Pulszky obranou mosta poveril kopijnického, hulánskeho (poľskí huláni – jazdci, či husári, používali vlajky umiestnené pod hrotmi kopijí) podplukovníka Tchórnického (Władysław Mniszek Tchórnicki, n.1794 v Haliči) a jeho „haličskú légiu“. Ten mal k dispozícii popri bojovne naladenej poľskej mládeži zrejme aj dosť ostrieľaných chlapov, ktorí na moste aspoň na chvíľu bezhlavý útek košútovcov spomalili.

Húfy košútovcov utekali na viacero strán: hlavný prúd cez košický most a ďalej popod mesto preč hlavne na juh a aj západ (garda z Gemera), košickí košútovci sa rozpŕchli po meste, menšie prúdy popri Hornáde v smere na Opátske a Krásnu n/Hornádom a niektorí aj hore strminou smerom na Košickú Novú Ves. Časť ľavého krídla košútovcov prebehla na druhú stranu Hornádu cez ťahanovskú lávku (súčasná Anička), mnohí to zrejme skúsili aj priamo cez studené vody Hornádu.

Schlick obsadiac výšiny na predmostí Košíc (úpätie dnešnej Furče, kde bol svojho času aj marhuľový sad až po roklinu vo Výmoli) zaútočil delami na obrancov košického mosta. Okrem toho už dorazili aj jeho posily. Dunenie diel pred mostom už dobre počuli i v samotnom meste. Cisárski delostrelci vystrelili aj priamo na mesto zopár striel. Z veže košického Dómu zmizla košútovská zástava a nahradila ju biela. Tento boj i správanie sa košickej vrchnosti opisuje Duchoň (2011, s.26): *„Rozutekala sa nakoniec aj spišská národná garda, na ktorú začali páliť cisárski delostrelci. Už prvou salvou trafili akéhosi nešťastníka gardistu, ktorému guľa odstrelila nohu. Ostatní, samozrejme, ďalej nečakali a vzali nohy na plecia. Šlikova jazda ich prenasledovala a nemilosrdne rúbala až po Barcu a Krásnu nad Hornádom. Na veži košického dómu zaviala biela zástava a parádne oblečený richtár s ďalším panstvom z magistrátu sa ponáhľali medzi ustupujúcimi vojakmi privítať víťaza a slávnostne mu odovzdať mesto do rúk.“*

Podvečerná salva haličských Poliakov v Barci a útek zvyšku košútovcov do Miškovca

Poslednou epizódou bojov bola podvečerná salva haličských Poliakov v Barci, ktorí kryli chrbát košútovcom utekajúcim na juh. Podrobne ju opisuje(Oszczęda, 2010): *„Rakúski švališéri majora Concorreggia a kapitána Scudiera dostihli a zaútočili na ustupujúcich Poliakov ... Títo sa dobre pripravili na prijatie jazdcov nepriateľa. Pustili k sebe Rakúšanov na vzdialenosť niekoľkých desiatok metrov a až vtedy spustili na nich úspešnú paľbu. Niekoľkí švališéri, vrátane, veliaceho mjr. Concorreggio, padli mŕtvi na bojisku.“* Už takmer za úplnej tmy zvyšky košútovcov a za nimi aj zostatok haličskej légie zutekal až do Miškovca. Ako píše (Oszczęda, 2010): *„Porazení Maďari urýchlene a chaoticky ustupovali do Miškovca. Hnaní strachom, len za jeden deň prekonalí cestu z Košíc do Miškovca. Zdemoralizovaní gardisti sa snažili rýchlo uniknúť pred Rakúšanmi na bezpečné miesto. Disciplinovaní jazdci Tchórznickiho ostali na konci zboru a tam spomaľovali prenasledovanie povstalcov Rakúšanmi... Spod Košíc prišlo do Miškolca len 2 tisíc povstalcov.“* Aj na túto poslednú epizódu bojov je v Košiciach hmotný dôkaz. Na vtedajšom hlavnom košickom cintoríne Rozália môžeme aj v súčasnosti nájsť hrob, v ktorom spočíva cisársky hrdina bitky pri Budimíre, resp. jej epilógu pri Barci, major ľahkého jazdectva H. E. von Concorreggio.

Obr. 3 a, b: Košícký cintorín Rozália, major H. E. von Concorreggio, náhrobok a text (v štíte)
Zdroj: Foto autor, 11.12.2011

Desaťriadkový text (už pomerne ťažko čitateľný) na jeho náhrobku (umiestnený v štíte) znie: „*Das Kaiser Franz Josef Chevaulegers Regiment seinem tapfern und kühnen Majoren HORÁTIUS EDLER VON CONCORREGGIO welcher nach dem Gefechte von Budamér am 11ten December 1848 in der Verfolgung des Feindes bei dem Dorfe Bárcza auf dem Felde der Ehre verblutete*“.

V slovenskom preklade znamená približne toto: „*Lahký jazdecký regiment (pozn. pluk švaližérov - husárov, ľahšie zapamätateľný je pojem kavaléria používaný v nemčine, či angličtine) cisára Františka Jozefa, svojmu smelému a odvážnemu majorovi HORACIO VIEDLEROVI VON CONCORREGGIO, ktorý po bitke pri Budimíre 11. decembra 1848, pri prenasledovaní nepriateľa pri dedinke Barca, hrdinsky vykrvácal v poli (pozn. zomrel hrdinskou smrťou)*“. A teraz niečo možno aj pre mladšie ročníky: virtuálny hrob cisárskeho majora (rodáka z talianskeho mesta najznámejších nešťastných milencov) možno nájsť aj na Internete: <http://www.cemetery.sk/?gr_id=633&pid=620>, na virtuálnom košíckom cintoríne Rozália.

Výsledky bitky pri Budimíre

Ako píše Duchoň (2011, s.26): „Bitka sa teda skončila jasným víťazstvom cisárskej strany. Šlik s pomocou magistrátu mesta nezabudol dať pozbierať padlých a do mesta poodväzať ranených ešte pred úplným zotmením. Padlo okolo 250 povstalcov a asi rovnaký počet ich mužov sa dostalo do zajatia. Na cisárskej strane sa uvádzalo dvadsať mŕtvych ... Padlých Poliakov z Tchórnickiho légie sústredili a pochovali v ťahanovskom chotári v blízkosti vežičky stojacej vo svahu nad Prešovskou cestou. V obci sa neskôr tradovalo, že *na pamiatku padlých oboch strán dali Ťahanovčania postaviť kaplnku, ktorá stála kdesi severovýchodne od neskoršieho areálu magnezitky. Najviac sa vraj pri jej výstavbe angažoval Ondrej Borovský Banderák s manželkou.*“

Podobnú bilanciu avšak s veľkým demoralizujúcim aspektom uvádza (Oszczęda, 2010): „*Bitka pri Košiciach nespôsobila Maďarom väčšie straty na životoch, pretože v tejto bitke zahynulo a bolo ranených cca 200 vojakov. Do rakúskeho zajatia sa dostalo 250 povstalcov. No predsa prehra spôsobila demoralizáciu a takmer úplný rozpad Pulszkyho zboru, ktorého vojaci hromadne opúšťali jeho rady a utekali domov. ... Spod Košíc prišlo do Miškovca len 2tisíc povstalcov.*“ Ako perličku uvádzame, že účastník tejto bitky na strane košútovcov, Košičan por. GERSTER Miklós (neskoršie otec slávnejšieho syna), bol zajatý a súdený v Krakove.

Duchoň (2011, s.26) ešte uvádza: „*A nakoniec uvedieme ešte jednu zaujímavosť. ... Šlik ju (pozn. bitku) pomenoval Bitkou pri Budimíre. Na plechovú pošvu šable, na ktorú si značil svoje víťazstvá, si nechal vyryt: „Budamir 1848 11.t Decemb“. Šabľa aj s týmto nápisom sa zachovala až do dnešných dní v zbierkach Vojenského historického ústavu v Prahe.*“ Kto chce vidieť aspoň jej fotografiu, nájde ju v citovanej *historickej príručke Ťahanovčana* od Duchoňa, resp. aj na Internete. Komu je bližšie do Viedne, môže navštíviť „K. K. Vojenský archív“ a zhliadnuť nie veľmi vydarenú panorámu Košíc z 11.12.1848 (viď obr.2), narýchlou namaľovanú cisárskym maliarom. K autentickým pamiatkam na ten deň patrí aj hrob majora ľahkej cisárskej jazdy na košickom cintoríne Rozália (viď obr.3a, b). Po takmer 160-tich rokoch tieto udalosti (žiaľ veľmi jednostranne) pripomína aj tabuľa blízko reštaurovanej ťahanovskej „kapličky“, venovaná legionárom z Haliče, poľskej národnosti, ktorí padli v tejto bitke pri obrane košútovcov (na tabuli je však zavádzajúci text „... pri obrane Košíc“). V podobnom tendenčnom duchu je napísaný aj úvod v sekcii História na web stránke MČ Košice - Sídlisko Ťahanovce<<http://www.tahanovce.net/mestska-cast/historia/>>.

Reštaurovaná stará kresťanská Ťahanovská „kaplička“ by mala byť podľa modifikovaných zámerov uvedených v tomto dokumente dokončená v kresťanskom duchu.

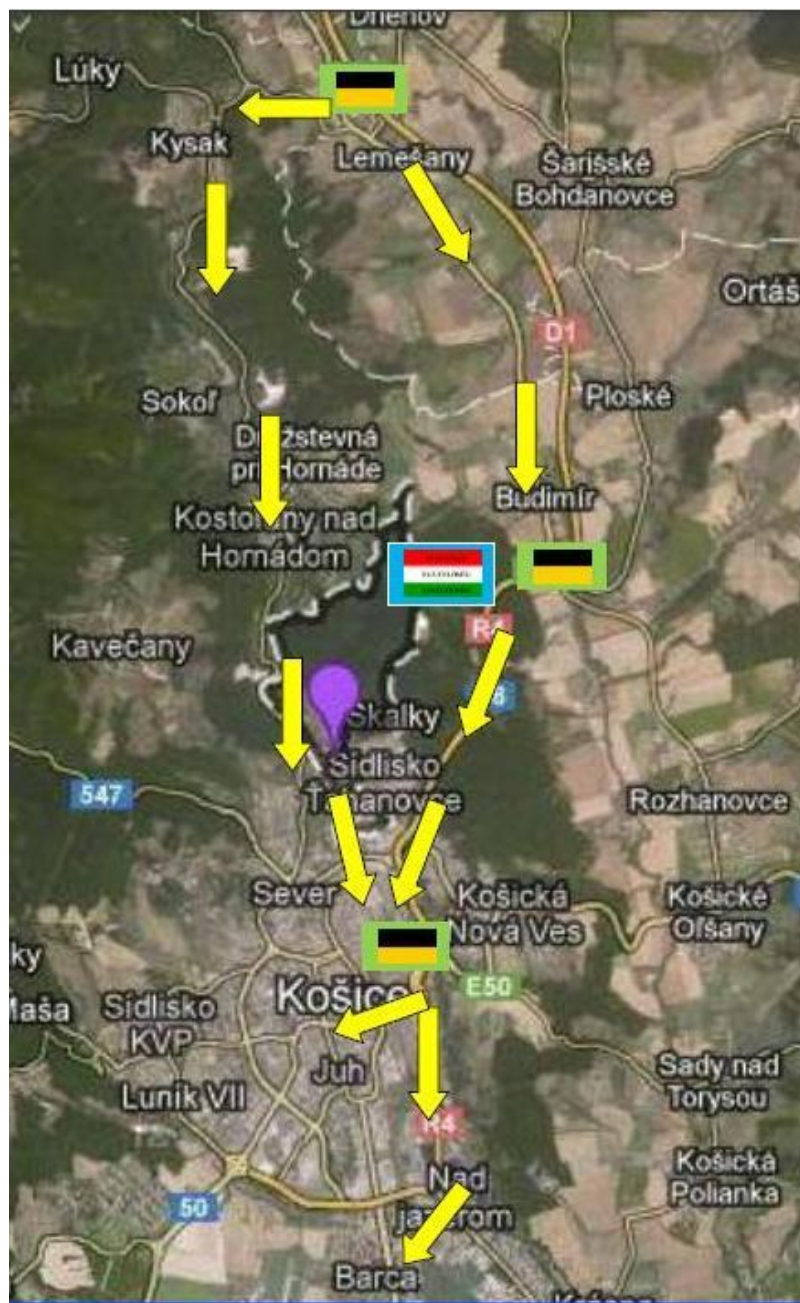

Obr. 4a,b: Reštaurovaná stará kresťanská Ťahanovská „kaplička“, označovaná aj ako „poľský pamätník“
Zdroj: MÚ MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce

Obr. 5: Pamätná tabuľa Poliakov z Haliče, ktorí padli pri Košiciach, pri obrane košútovcov
Zdroj: MÚ MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce

Ešte niečo k vojenským aspektom tejto udalosti: Bojová línia bitky pri Budimíre bola pomerne úzka. Najširšia bola na začiatku, keď pod Košickou horou dosahovala šírku vyše kilometra (od úboče Viničnej až po Torysu pri Vajkovciach). Jej hĺbku (od Budimíra po Barcu, prípadne s obchvatom od Lemešian po Barcu) môžeme odhadovať na niekoľko desiatok kilometrov (vyše 20 km).

Obr. 6: Bitka pri Budimíre 11.12.1848 (celkový pohľad, približná rekonštrukcia, mapový podklad r.2012)

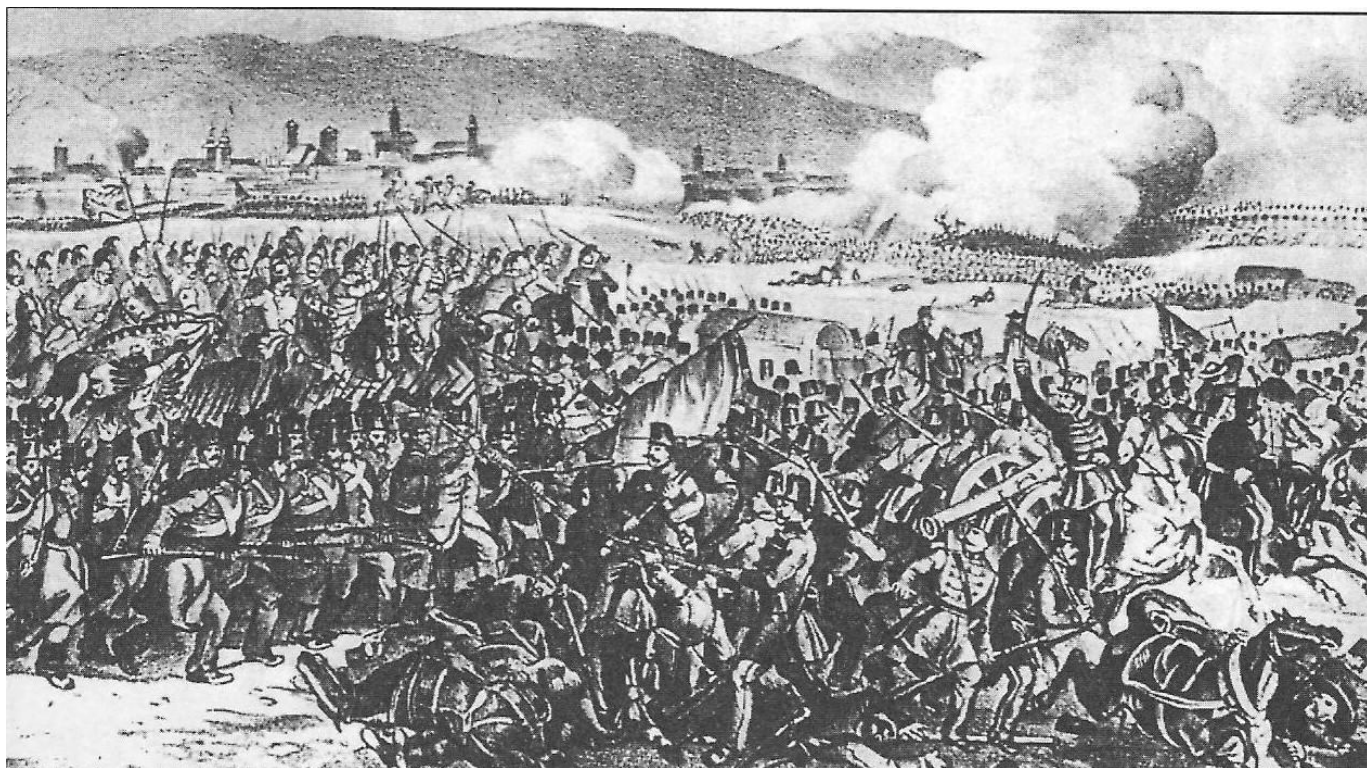
Zdroj: Autor

Všetci historici podľa výsledku bitky konštatujú, že bitka pri Budimíre mala rýchly a jednoznačný priebeh. Bola akousi predohrou bitky pri Világoši, ktorá sa odohrala o deväť mesiacov neskôr.

Bitka pri Košiciach 4./1.1849 (tzv. 2. košická bitka)

Situácia sa v Košiciach načas upokojila. No porazení košútovcí sa pokúsili spolu so zemplínskymi zemepánmi situáciu zmeniť. Tí však sledovali vývoj s obavami. Horko-ťažko sa podarilo formovať nariadené košútovské gardy, keďže vrchnosť sa obávala dať obyvateľstvu účinnejšie palné zbrane. Sama však na obranu pred cisárskym vojskom nestačila. Ale aj tak plánovala pomoc košútovcom, ktorí sa pod novým velením sformovali pri Miškovci. To však tak skúseného vojaka, akým bol Schlick, nezaskočilo. Ako uvádza (Záborský, s.379): *„Schlick upovedomený o všetkom poslal jeden maličký oddielik proti zemplínskym víťazom. Týchto chlubitých pánikov, zastihnutých pri víne a kartách v najväčšom neporiadku, postačilo dakolko paholkov rozprášiť vo všetky vetry.“*

Podobne ľahko si poradil začiatkom roka 1849 aj s košútovským vojskom, ako uvádza (Záborský, s.379): *„Príchodzí od Miškovca (košútovcí, poznámka) dostavili sa 4.januára 1849 v sile 30 000 mužov a 40 diel riadne ozbrojeného, z drahnej časti regulárneho vojska; ale tu tiež sotva bolo všetko košér. Vyšší dôstojníci odniesli svoje veľkomožné bruchá do barčianskych kaštieľov a odtiaľ riadili so strašným teremtettovaním ďalekohľadmi pohyby mužstva. Schlick vyťahol z mesta ako na prechádzku, fajčiac si bezpečne smotku. Po dvojhodinovej jalovej strelbe prchli Uhri, Schlick im odňal 14 diel.“*

Obr. 7: Bitka pri Košiciach, 4./1.1849

Zdroj: Internet

Prvý vojenský stret cisárskych vojsk a košútovcov v roku 1849 sa tentoraz odohral na opačnej strane mesta Košice, *na barčianskych poliach*, (hlavne v južnej časti dnešnej

MČ Košice – Juh. Tentoraz bolo bojové pole pomerne široké. Siahalo približne od brehov Hornádu popod dnešné Železníky a bývalý všesportový areál až k Myslavskému potoku (východo-západné ohraničenie) a od dnešnej starej nemocnice, či Astórie až po Barcu (severovýchodné ohraničenie). Na čelo košútovských vojsk bol vymenovaný minister vojny, generál Lazar Mesároš (Mészáros Lázár), ktorý sa so svojím zborom 4. januára ráno o ôsmej pohol v smere na Košice. Schlick sa dozvedel o tejto operácii až okolo obeda a ihneď zaujal pozíciu na južnom okraji mesta. Spočiatku sa útok košútovcov sľubne rozvíjal. Jedna jednotka zatlačila cisárske pravé krídlo smerom k mestu, ale iná cisárska jednotka na ňu zaútočila a rozprášila, toto krídlo košútovcov spanikárilo. Desať diel ponechali osudu pri potoku Myslava. Nato aj pechota Pulszkyho brigády utiekla z boja. Dessewffyho brigáda sa síce zapojila do boja, začala útočiť na delostrelecké postavenie protivníka, ale vidiac Pulszkyho vojakov utekať, aj oni spanikárili. Nastal všeobecný ústup. Tejto bitke sa najviac venuje maďarská historiografia. Vracia sa k nej aj M. Jókai. Ten sa o priebeh bitky zaujímal až neskoršie, keď bol poslancom do snemu za mesto Košice, jej priebehom, výsledkom, ale najmä morálnym dopadom nebol veľmi nadšený. Sprostredkovane sa dozvedel príbeh jedného z košútovských veliteľov (voľná interpretácia): „...*veliteľ si darmo sadol na zem, že tu už sa nemajú čoho báť, pretože pre cisárske delá je to hluché miesto. Povzbudzoval ich, vyhrážal sa im, plakal a prosíkal, všetko daromne. Disciplína sa nedala obnoviť. Veliteľ vracajúc sa pri jednej priekope nadabil na 32 dôstojníkov, ktorí nepovažovali za vhodné, aby boj sledovali.*“ Mnohí si možno začali uvedomovať nezmyselnosť týchto bojov (jedni bojovali za kráľa, druhí za cisára, pričom išlo fyzicky o tú istú osobu, mnohé sociálne i občianske požiadavky boli už naplnené aspoň formálne a potvrdené kráľom ešte v apríli 1848).

Na počesť druhého, ešte rýchlejšieho a presvedčivejšieho, svojho víťazstva premenoval podmaršal Schlick Šibenú horu (dnešné Železníky) na Victoriu (latinsky víťazstvo), ale tento názov sa dlho nepoužíval. Košický kronikár Plath víťaza označil za Leonidasu Košičanov. Jednu z bilancie tejto bitky uvádza aj Handžarik, (2009, s.58):

„*maďarské vojská ... v boji proti vojskám rakúskeho generála Schlicka utrpeli zdrvujúcu porážku s pomerom padlých 210:22 a s pomerom zajatých 500:9!*“

A ešte zaujímavosť, cisárske vojsko použilo v tejto bitke predchodkyne neskorších známejších „kaťuší“. Viac o tom píše Duchoň v seriáli článkov opisujúcich toto obdobie.

Obr. 8: Bitka pri Košiciach, 4./1.1849 (detail bojov)

Zdroj: Internet

Bojová línia bitky pri Košiciach bola pomerne široká. Najširšia bola na začiatku, keď siahala od Myslavského potoka takmer až po Hornád. Jej hĺbka (od Barce po Šibenú horu) bola zhruba rovnaká (cca 2km). Bojové pole tak zaberalo plochu približne 4 km². Poznámka: Práve táto oblasť, „barčianske polia“ až po Hornád, bola kedysi nielen bojiskom, ale neskôr aj letiskom. Staré letisko slúžilo svojmu účelu aj počas II. svetovej vojny. Až neskôr bolo zriadené nové, súčasné letisko, opäť na barčianskych pozemkoch, tentoraz v západnej časti chotára tejto bývalej samostatnej obce.

Ďalšie pôsobenie podmaršala Schlicka v Košiciach, na východnom Slovensku a blízkom okolí komentuje Haščák nasledovne: *„Koncom januára mal obsadené a vyčistené od košútovcov takmer celé východné Slovensko až po Užhorod, Miškovec a Tokaj.“* Po takmer dvoch mesiacoch jeho pôsobenia v tejto oblasti a prehratej bitke na Branisku sa situácia zmenila. Schlick ohrozovaný zo severu Görgeyom a z juhu ďalším košútovským generálom Klapkom, opustil 9.februára Košice a ustúpil na Turňu nad Bodvou a ďalej na juhozápad.

Po jeho odchode nakrátko ovládli mesto košútovci vedení gen. Görgeyom, ktorému v päťach boli cisárske vojská podmaršala Ramberga so slovenskými dobrovoľníkmi. Ich pôsobeniu v Košiciach a okolí je venovaný samostatný dokument.

Intervencia cárskej armády

Ivan Fiodorovič Paskevič (aj Paškievič, či Paskevich), knieža Jerevanské a Varšavské, na čele obrovskej ruskej, či skôr cárskej armády (vraj vyše 200 000 člennej), v nedeľu na „Sv. Jána roku Pána 1849“, prichádza do Košíc popri Ťahanovciach. Armádu povolal sám mladučký habsburský cisár František Jozef I. Vtedajší ruský cár a posledný poľský kráľ Mikuláš I. mu vyhovel. Velením „dunajskej armády“ poveril svoju „pravú ruku“, maršala I.F. Paskeviča. O tejto udalosti píše Duchoň (2011, s.27): *„Ťahanovčanom opäť raz pochodovali európske dejiny za humnami či, inak povedané, dole kopcom z Chvalabohu. Ľudia obdivovali ligotavú zbroj, pre nich exotické uniformy, pretože Paskevič mal so sebou aj jednotky z Kaukazu a strednej Ázie, a skvelé chovy koní, pretože každý pluk mal kone jednej rasy a farby. Armáda sa správala disciplinovane a žiadne incidenty sa nekonali.“* Duchoň (2011, s.27) v tejto súvislosti cituje aj spomínaného košického kronikára a senátora Jána Nepomuka Platha: „... Na vršku, na okraji

furčianskeho lesa, sa objavili ruskí kozáci a potom od šiestej hodiny rannej až do pozdňého večera pochodoval cez mesto celý armádny zbor. V nepretržitom zástupe s blyštiacimi sa prilbami, rovnomerným krokom, za vyhrávania hudby a spevu, pochodovali títo vojaci z lesa na Prešovskej ceste.“

Paskevič s jadrom ruskej cárskej armády a s cárovičom, veľkokniežaťom Konštantínom, sa zdržal v Košiciach pomerne dlho. Niektoré prúdy jeho armády pomaly pacifikovali prakticky celé Slovensko („Horné Uhorsko“).

Obr. 9: Ruský „cársky“ maršal Ivan Fiodorovič Paškevič
Zdroj: Internet

Po dohode s veliteľom cisárskych vojsk (ďalším maršalom, tentoraz cisárskym) Júliusom J. von Haynau-om sa začala definitívna likvidácia košútovských vojsk. Veľké vlastenecké nadšenie košútovcov už chladlo od mája, najprv ich zradila vlastná (teda

maďarská) vysoká šľachta. Sľúbená pomoc od Západu sa nekonala, akurát Britov reprezentoval škótsky vysoký dôstojník a neskorší generál Guyon. Taliani, ktorí bojovali za svoju nezávislosť, boli zatiaľ rozdrobení do malých štátikov. V rámci monarchie v drvivej väčšine však vstupovali do služieb cisára. Zahraničnou oporou, ale len v proklamovanej tichosti, tak ostal tradičný spojenec maďarstva v Uhorsku - Osmanská ríša. Hlavnú zložku košútovskej armády bojujúcej za uhorskú vlasť však v jadre tvorili vojaci (väčšinou Slovania: mnohí Slováci, Poliaci hlavne z Haliče – dobrovoľníci aj s viacerými generálmi, ale aj niektorí Srbi, hlavne z dnešnej Vojvodiny), ktorí po maďarsky ani nevedeli. Nečudo, že štábnou rečou tejto armády bola *slovenčina* a hlavným tlmočníkom štábu bol snáď najznámejší pomaďarčenec Petöfi Sándor, alias Alexander Petrovič. Poslednými hlavnými veliteľmi košútovskeho vojska boli tiež Nemaďari: poľský generál Józef Zachariasz Bem (spomína sa aj v iných dokumentoch histórie MČ Košice - Sídlisko Ťahanovce) a spišský Nemec z Toporca, generál Artur Görgey. Dokonalé rozhádanie sa košútovcov s každým bezprostredným susedom (s Chorvátmi, Srbmi, Rumunmi a sedmohradskými Sasmi, Slovákmi a samozrejme s cisárskymi Rakúšanmi, snáď okrem rebelujúcich Viedenčanov) sa im vypomstilo. Na opačnej strane, Habsburgovcom nezištne pomohol stáročný spojenec, dohodu v rámci Svätej aliancie si splnilo cárské Rusko. V júli 1849 už drvili košútovcov Rusi v Potisí a v Sedmohradsku. Srbský generál Kničanin s povestnými *graničarmi* postupoval z juhu. Po obsadení Budína a Pešti sa hlavný veliteľ cisárskych vojsk, maršal Haynau, ponáhlal tiež za svojou korisťou. Ostala mu však len ohlodaná kosť. Košútovcí sa cisárskym nemienili vzdať a biedny zvyšok povstalcov radšej zložil zbrane pred Rusmi. Mrva o tejto udalosti píše (2010, s.68-69): „*Trinásteho augusta 1849 Artur Görgey s 23-tisícovým vojskom a 129 kanónmi kapituloval neďaleko mestečka Világoš (dnes Širia v Rumunsku). Vojsko odovzdalo zbrane. Veliteľ Paškievič mohol svojmu panovníkovi telegraficky oznámiť: „Vaša výsosť, Uhorsko Vám leží pri nohách.“ ... Pri Világoši Rusi ukoristili aj 29 honvédskeho zástav.*“

Okrem toho, veľmi pravdepodobne v ruskom zajatí v ten deň skončil aj básnik revolúcie, už spomínaný štábný tlmočník a pisár, Petöfi Sándor (Alexander Petrovič). Oveľa lepšie pochodil vodca revolúcie Kossuth Lajos (Ludevít Košut), ktorý spolu s niekoľkými ministrami a vojenskými veliteľmi ušiel do Turecka.

Obr. 10: Kapitulácia košútovských vojsk pri Világoši 13.8.1849

Zdroj: Internet

Z tohto víťazstva a pomoci rakúskemu cisárovi samotní Rusi veľkú radosť nemali, a to od radového vojaka až po samotného cára. Záborský vo svojom životopise (Záborský, s.384) uvádza ich myslenie v Košiciach takto: *„Rodení Rusi šli len nasilu, s nechutou. Slyšali sme i prostých vojakov hovoriť nevrle: „Čo nás je do hádky Nemcov s Uhrami? Tamtí nezrobili nám nič dobrého, títo nič zlého a úžitku pre seba nevidíme.“* Mrva o ruskej dani za toto povinné víťazstvo píše (2010, s.68–69): *„Ruskú armádu stála táto pomoc spriateleneému Rakúsku 11 000 životov. Ale len 500 vojakov padlo v boji, viac ako desiatitisíc obetí si vyžiadala cholerová epidémia.“* Z doložených záznamov sa dá zistiť, že takmer 4000 cárskych vojakov spí svoj večný spánok práve v Košiciach. Pochovali ich na košickej Kalvárii na svahoch brehu Račieho potoka. Keď sa staval košický amfiteáter, stavbári narazili na ich početné kostrové pozostatky. Samotný cár Mikuláš I. (ktorý po poslednom trojdelení Poľska, keď jeho predchodcovia obsadili aj Varšavu, sa stal ako ich následník aj poľským kráľom, posledným v rade) vo víre neskorších udalostí hlavne po Krymskej vojne, svoju pomoc rakúskemu cisárovi komentoval v jednom rozhovore slovami, ktoré uvádza Mrva (2010, s.78): *„Viete kto boli najhlúpejší poľskí králi? Sobieski a ja, obaja sme nezištne pomohli Rakúsku a obom sa nám odvdáčilo nevďakom...“*

Vojenská prehliadka (1848–1849) v Košiciach a okolí

Vojenská situácia v Košiciach a ich okolí v rokoch 1848/49, hlavne od jesene 1848 do júna 1849, sa často menila. Pre bežného občana mohlo byť zaujímavé sledovať tieto zmeny. Na košickom Dóme sa často striedali zástavy raz jednej raz druhej strany zainteresovanej v občianskej vojne. Strážnik a zároveň hlásnik v jednej osobe sa musel mať na pozore a musel mať na veži poruke minimálne tri zástavy (či vlajky): cisársku (), košútovskú (), resp. krajinskú - uhorskú a bielu. Podrobnejšie o presunoch vojsk i činnosti košického strážnika „na košickej turňi“, písal Duchoň v sérii článkov, ktoré publikoval Košický večer (Korzár).

- *Do septembra 1848 pôsobila v monarchii len cisárska armáda, jej zložku v Uhorskej krajine riadil palatín, resp. hlavný veliteľ, menovaný cisárom. Jej predstavitelia skladali sľub habsburskému cisárovi a zároveň kráľovi Uhorskej krajiny v jednej osobe.*

- *Od septembra 1848 sa začína v Uhorskej krajine aj reálne formovať košútovské vojsko – honvédi. Väčšina z nich (aj z Košíc) však musela odísť na juh Uhorska a k Pešti, kde bola viazaná podstatná časť týchto vojenských síl. Po strokotaní maďarsko-chorvátskeho vyrovnania, bán Josip Jelačić na čele chorvátskeho vojska v septembri 1848 tiahol na Pešť. Košútovci sa nevedeli dohodnúť ani so svojimi ďalšími južnými susedmi, pohraničie s Tureckom Habsburgovcom strážili povestní srbskí „graničare“ a o svoje práva sa v Sedmohradsku (Transylvánii) hlásili Rumuni, ale aj potomkovia Sasov, ktorí sem prišli po vpáde Mongolov (ľudové pomenovanie Tatári). Ak sa v Košiciach koncom jesene sformovalo vojsko, bolo ho pomerne málo, najviac ozbrojencov tvorili tzv. gardisti. Pred 11. decembrom 1848 sformoval ozbrojené zložky v Košiciach plk. Alexander Pulszky (Pulszky Sándor) a jazdu gróf Török.*

- *Od 11. decembra 1848 ovládol Košice cisársky generál, podmaršal František H. Schlick, po víťaznej bitke pri Budimíre, „tzv. 1.košická bitka“.*

- *4. január 1849, košútovský generál Lazar Mesároš (Mészáros Lázár) sa pokúsil obsadiť Košice, jeho vojsko utrpelo hanebnú porážku medzi Košicami a Barcou, „tzv. 2.košická bitka“, či bitka pri Košiciach.*

- *Od 4. januára 1849 sa vojenským pánom Košíc a celého východného Slovenska až do 9.februára 1849 stáva cisársky generál - podmaršal František H. Schlick.*

- *Február 1849, po vyhratej bitke na Branisku (zo 4. na 5.februára) košútovský generál Artur Görgey prichádza od Prešova so svojim vojskom do Košíc, košútovci sa v Košiciach zdržia len krátko (približne do 20. februára 1849).*

- *21. február 1849, vojská podmaršala Juraja Ramberga prichádzajú do Košíc a 24. februára aj brigáda generála K. Götza. Ramberg odtiahol z Košíc 1.marca smerom na Vacov.*

- *1.marec 1849. Slovenskí dobrovoľníci včlenení do zboru podmaršala Ramberga pochádzajú Košicami.*

- *Marec – apríl 1849. Slovenskí dobrovoľníci pod vedením kpt. B. Bloudka majú pod kontrolou priestor Košice – Prešov až do začiatku apríla.*

- *Okolo 11. apríla 1849 prechádzajú Košicami ustupujúce vojská košútovského komisára Ľudovíta Benického (Beniczky Lajos).*

- *Apríl 1849, cisárske vojsko podmaršala A. Vogla je košútovcom v pätách.*

- *Máj – jún 1849, poľský generál Henrik Dembiński v službách košútovcov realizuje presun až k Demjate. Na severovýchode Slovenska sa začiatkom júna objavujú prvé prieskumné hliadky ruských kozákov.*

- *Jún – august, hlavné jadro cárskej intervenčnej armády pochoduje od Dukly ku Košiciam a ďalej na juh celé týždne. Časť armády sa presúva údolím hornej Torysy, medzi Lipanmi a Rožkovanmi sa im 20.6.1849 košútovci postavili na odpor, no boli rozprášení. Ruský cársky maršal Paskevič a cárovič Konštantín Nikolajevič na čele vojska sa ubytovali v Košiciach. Bol tu zriadený aj poľný lazaret. Cárske vojská pacifikujú celé Slovensko, košútovci vyprázdňujú hlavné koridory. Po kapitulácii košútovcov pri Világoši opúšťa cárska armáda monarchiu opačným smerom cez Košice.*

- *Od jesene 1849 pôsobí v celej monarchii zase len cisárska armáda.*

Poznamenajme, že pohyby vojsk sú chápané v širšom území Košickej kotliny, teda v priestore súčasných miest Košice – Prešov a ich okolia. Väčšina týchto vojsk sa do Košíc dostala (resp. tiahla opačným smerom) práve po ceste popri Ťahanovciach. Ako sa podieľali, no nielen na týchto pohyboch v rámci monarchie, Slováci aj Poliaci, si v stručnosti pripomenieme v nasledujúcej kapitole.

Poliaci a Slováci v rokoch 1848 – 1849

Poliaci v rokoch 1848 – 1849

Za zmienku stoja aj najznámejšie postavy a prúdy, viažuce sa k rokom 1848-1849, ktoré v súčasnosti priradujeme do poľskej *biało-czerwonej* družiny. Po poslednom rozdelení (trojdelení) Poľska sa Poliakom stala veľká krivda a v podstate nemali vlast, len troch vládcov na rozkúskovanom území: Rakúšana - habsburského cisára, Rusa – ruského cára a Prusa (Nemca). Keďže Krakov (Kraków) s Malopoľskom, celá Halič a aj juh Sliezska, patrili rakúskemu cisárovi, veľká časť Poliakov zainteresovaná v konfliktoch v rokoch 1848-49 pochádzala z tejto oblasti, najmä z Haliče.

K Lengyelom, teda Poliakom v službách košútovcov, ktorí si mysleli, že im Uhri pomôžu a „prišli do Uhier hľadať Poľsko“, môžeme zaradiť už spomínaných haličských legionárov pochovaných pri ťahanovskej „kapličke“ podplukovníka W. Tchórnickiho (Władysław Mniszek Tchórnicki, n.1794 v Haliči).

Do tohto prúdu patrí aj náčelník generálneho štábu košútovskej armády, poľský generál Józef Zachariasz Bem (1794-1850), (jeho meno sa tiež spomína v iných dokumentoch MČ Košice – Sídlisko Ťahanovce). Starý delostrelec, veterán poľského povstania z r.1830, bol krátko aj vrchným veliteľom košútovských vojsk. Zomrel krátko po kapitulácii košútovcov, po úteku do exilu v službách Osmanskej ríše. Tento poľský generál pôsobil prevažne v inej časti monarchie i Uhorskej krajiny. O jeho pobyte v Košiciach a okolí nie sú k dispozícii žiadne dokumenty. S košútovským vojskom v časoch vrcholiacej občianskej vojny však prechádzal Košicami iný poľský generál H. Dembiński (1791-1864), ktorý bol tiež určitý čas hlavným veliteľom košútovských vojsk. Vrchným veliteľom košútovských vojsk bol krátko aj ďalší poľský generál J. Wysocki (Józef Wysocki, 1809-1873). Ten s Košútom nie vždy našiel spoločnú reč, keďže ho upozorňoval, že bez dohody s nemaďarskými národmi je jeho revolúcia stratená. O pamätnicu tohto generála sa opiera aj nami citovaný poľský zdroj (Oszczęda, 2010). Svoj ľudský postoj vyjadril tento generál napr. tým, že zachránil od istej smrti J. Palárika, ktorého košútovci uväznili a chceli ho obesiť.

Obr. 11: Poľský generál košútovských vojsk J. Wysocki
Zdroj: Internet

Podobne bohatá je však aj plejáda tých Poliakov, ktorí stáli proti nim:

- I. Zo slovenského pohľadu si najväčšiu úctu zasluhuje poľský šľachtic (barón, tiež Haličan) mjr. Henrik Lewartovski (1810 – 1875). Do služieb Slovákov ho získali jeho českí, resp. moravskí priatelia, niektorí sa tiež zúčastnili na poľskom povstaní 1830-31 a v rokoch meruôsmych stáli na strane Slovákov (F. A. Zach a iní). Ako náčelník štábu pôsobil Lewartovski v jednotke, do ktorej boli začlenení aj dobrovoľníci Slovenského národného vojska počas II. tzv. zimnej výpravy. Bol veliteľom III. tzv. letnej výpravy slovenských dobrovoľníkov.

V prvej dobrovoľníckej výprave ako vojenský veliteľ pôsobil aj ďalší Poliak, Karol Bonkovski (Bonkowský, uvádza sa aj ako Bonkowski, či Bakowski). Vyznamenal sa hneď v prvej bitke pri Brezovej 22.9.1848, ako o tom píše J.M. Hurban vo svojich Rozpomienkach. V jeho vojenskej jednotke pôsobili aj ďalší jeho poľskí krajanovia, pravdepodobne z Haliče.

- II. Plne v cisárskych službách, bojujúc najmä za svoje grófske záujmy, sa predstavil už spomínaný „jednooký Čech“, generál - podmaršal František Henrich Schlick (1789 - 1862). Bol v tom čase veliteľom cisárskej posádky v Krakove, teda v srdci historického Poľska. Naverboval do svojej armády „za cisára Pána...“ veľké množstvo radových vojakov, je zrejme odkiaľ asi, z Haliče! Teda z dnešného pohľadu samí Poliaci, Rusíni a Ukrajinci. Záborský ich nazval „ruskí chlapci“ a odhadol ich počet na 6000. Títo Haličania prišli vyprášiť svojich až k Budimíru a poníže ťahanovskej „Dluhej luky“. Samozrejme, že tvorili len tú pešiu masu. Nižšími veliteľmi boli dlhoroční cisárski vojaci, vyššími zvyčajne šľachtici zo všetkých kútov monarchie (Nemci, Rakúšania, Lombardania - budúci Taliani, ale aj Česi a pod.).

- III. Najväčšiu *slávu* v rokoch 1848-1849 však zažil iný *Poliak, resp. Varšavčan* (nie však národnosťou, narodil sa v centrálnej Ukrajine), tentoraz pre zmenu v službách ruského cára. Jasné knieža Varšavské, vo funkcii hlavného veliteľa cárskej armády, s hodnosťou maršala, má priezvisko Paskevič (Paskievič, uvádza Záborský). Varšavské knieža poveril sám cár Mikuláš I. (posledný poľský kráľ), aby išlo *skrotiť Vengrov*. Celú akciu, ale zrejme ako symbolická bábka, zastrešoval síce jeho syn, veľkoknieža Konštantín, ale hlavné velenie vyše 200-tisícovej armády Rusov, Malorusov, Tatárov, Mongolov, Číňanov, kaukazských národov, atď., ale aj Poliakov od Varšavy, teda kozákov a atamanov bolo v rukách tohto naturalizovaného Varšavčana a cárskeho poľného maršala.

Vyššie spomínaní Haličania v cisárskych uniformách (okolo 6000) pobudli dlhšie aj v Košiciach, podobne aj Varšavčania v službách ruského cára (máme na mysli vojakov poľskej národnosti). Pobyť jedných aj druhých i rozhovory s nimi opisuje vtedajší Košičan J. Záborský.

Slováci v rokoch 1848 – 1849

Súčasná Slovenská republika sa hlási najmä k nasledujúcim významným skupinám:

- I. Štúrovci a hurbanovci, ako základ novodobej slovenskej štátnosti. V r. 1848-49 pôsobilo na území Slovenska **Slovenské národné vojsko** pod vedením čelných predstaviteľov SNR a velením českých, resp. moravských vojenských veliteľov. Sú známe najmä tri tzv. dobrovoľnícke výpravy **hurbanistov**, ako ich prezývalo obyvateľstvo, či **Slovakisches Freicorps**, ako ich vo svojich hláseniach uvádzali cisárski velitelia. Mnohí historici ich uvádzajú pod pojmom „slovenskí dobrovoľníci“. Prvá septembrová výprava 1848, plne v réžii Slovákov, zasiahla oblasť západného Slovenska (Myjava a okolie). Druhá tzv. zimná, najrozsiahlejšia a vojensky asi najúspešnejšia bola vo veľkej časti už v spolupráci s cisárskou armádou. Jej severný prúd v období február - apríl 1849 operoval aj na východnom Slovensku, v okolí samotných Košíc (a aj Ťahanoviec, tade dobrovoľníci prechádzali, ba dokonca aj samotný Štúr!). V poslednej, tzv. letnej výprave, máj - november 1849, slovenskí dobrovoľníci očisťovali Horné Uhorsko od košútovcov v podstate ako samostatné vojsko. Ich veliteľom bol poľský šľachtic - barón, major Henrik Lewartovski.
- II. Veľká časť najmä slovenských vzdelancov ostala lojálna samotnému cisárovi a často účinne sprostredkovala kontakty smerom na cisársky dvor (Kuzmány a iní). Niektorí prešli pod veľkým tlakom miestneho prostredia do politickej pasivity (Kollár v Pešti, Záborský v Košiciach a iní), avšak v bezprostrednom kontakte s krajanmi prejavovali svoju podporu. Napr. Ján Kollár, ktorého mnohí Slováci aj zo štúrovcov, ešte stále pokladali za duchovného vodcu, vypravádzal politických väzňov košútovcov a budúcich slovenských dobrovoľníkov, ktorých cisárski oslobodili začiatkom januára 1849, ako uvádza Mrva (2010, s.54): *„Kollár sa s nimi lúčil so slovami, „no chojte a robte či dobre či zle, len nach vedia, že Slováci žijú.“ Žehnajúc im, vypravádzal ich zo svojej peštianskej fary, kde mu v posledných mesiacoch šovinisti pripravili nejednu trpkú chvíľu.“* Podobne, ale už aj hmotne, aj keď navonok sa k tomu v Košiciach nie veľmi hlásil, podporil štúrovcov aj Záborský, ako to uvádza vo svojom životopise (1989, s.382): *„Miesto toho vručil som Dohnánymu desať valút, zlatých, ...“* K nim môžeme priradiť aj skupiny a jednotlivcov, ktorí síce ostali navonok národne nie veľmi angažovaní, ale sociálne a politické zmeny uvítali.
- III. Prostý ľud zaujímali hlavne sociálne zmeny. Rýchlo však reagoval, najmä ak bol oslovený v jemu zrozumiteľnom jazyku aj na politickú, či národnú tému. Pomerne široké masy vítali slovenských dobrovoľníkov na západnom (Myjava, Záhorie), či severnom Slovensku (Turiec, Liptov, Tisovec). Priaznivé odozvy, pri neskoršom

postupe časti dobrovoľníckeho zboru na východ, boli najmä v Šariši (okolie Prešova), v okolí Košíc, ale aj v Zemplínskej, ba možno až v Užskej stolici.

Všetky tieto prúdy môžeme považovať za proslovenské. K nim sa jednak pridávali mnohí dobrovoľníci, najmä v rámci monarchie, hlavne so slovanskými koreňmi (najmä Česi a Moravia, Poliaci; Pozor, nie však tí z 11.12.1848, ktorí prišli na pomoc košúťovcom!). Slovenské povstanie si získalo sympatie a podporu aj u ďalších Slovanov: najmä Chorvátov, Srbov a pod.

Veľký ohlas mali v monarchii aj jej záchrancovia, ktorí bojovali „za cisára Pána ...v talianskym poli ...“, keď ku vzkrieseniu monarchie vedenej mladučkým panovníkom dopomohli koncom marca 1849 v dvoch bitkách v ďalekom Lombardsku(pri mestečku Mortara)a Piemonte (pri meste Novara, resp. pri jeho v súčasnosti južnom predmestí Bicocca),vedení starým maršalom Radeckým, ako píše Mrva (2010, s.57): „Po bitke Radecký prehovoril k nastúpeným jednotkám. Z jeho úst zaznela aj pochvala pre slovenské regimenty: „*Slowaken haben sich heute gut gerauft*“ (Slováci sa dnes dobre bili).“Ak by sa tak všetci Slováci vehementne bili, a to najmä za svoje vlastné, teda slovenské záujmy, mohla situácia priamo na Slovensku vyzeráť pre nich oveľa priaznivejšie. Určite, sila niekoľkých slovenských regimentov, dobre vycvičených, mohla slovenskej veci veľmi napomôcť, ak by sa samozrejme za ňu postavili. A tak cisársko - talianske meranie síl v rokoch 1848-49, na bojiskách ako Milano, Santa Lucia, Goito, Custoza, Mortara, Novara, atď., ..., nech je mementom pre Slovákov, ktorí sa v cudzom svete bili za cudzie záujmy. Žiaľ, takáto roztrieštenosť slovenskej veci nie veľmi prospela, nehovoriac už o Slovákoch stojacich na opačnej strane.

Na druhej strane barikády stáli v Hornom Uhorsku pomerne veľké masy slovenskými dialektmi hovoriacich *Uhrov*(je zaujímavé, že za Uhra sa za celú dobu existencie Uhorska nehlásil takmer žiaden Maďar – Magyar). Tieto uhorské masy boli jednak ovládané miestnymi úradmi a zemepánmi, ale aj cirkevnými kruhmi. Ak však bolo potrebné mrieť za uhorskú vlasť, všetky prostriedky na ich oslovenie boli dobré (kázne v dialektoch, či dokonca časopis Prjateľ ľudu v ich jazyku). Z týchto más vystupovali na povrch najväčší vodcovia maďarskej revolúcie. Slovenský pôvod, a aj celý svoj starý slovenský rod Kozovie z Turca, zaprel sám Ľudovít Košút (Kossuth Lajos). Do oči bijúci prípad najslávnejšieho pomaďarčenca, Šaňka Petroviča alias PetőfiSándor, slovensko-srbského pôvodu, je všeobecne známy!

Ako pomáhali Maďari Slovákom v rokoch meruôsmych i potom

Zaujímavé môže byť aj poznanie, že rozhádaným Slovákom občas prišli na pomoc samozrejme niekedy nechtiac aj maďarské kruhy. Medzi zmierlivých politikov, ktorí videli veľkú silu slovenského obyvateľstva v Uhorsku a boli mu ochotní priznať aj národné práva, môžeme zaradiť niektorých vysoko postavených činiteľov tej doby, príslušníkov šľachty, ako napr. Štefan Séčeni (Széchenyi István), Ján Majlát (Majláth János), či Emil Dežofi (Dessewffy). K šíreniu slovenčiny prispievali aj protislovenské kruhy, a to aj v rokoch meruôsmych, už len vydávaním spomínaných provládnych novín *Prjateľ ľudu* v slovenčine. Pre mnohých z nich, jazyk, ktorý nasávali s materinským mliekom, istotne cudzí nebol. S gramatikou si však ťažkú hlavu nerobili, najmä pri vydávaní rôznych letákov, obežníkov, vyhlášok, či zatykačov. Tak sa mohlo stať, že v takej dôležitej veci, akou bolo verejné oznámenie rýchleho, hrdelného, štatariálneho súdu, uviedli spojenie *nahli sud*. Slovenskej gramatiky znali si to mohli úsmevne vysvetliť aj tak, že ako dobre sa tí sudcovia (zvyčajne stoliční mocipáni) mali a pijatiky mohli mať až do rána. Horšie už na tom bol ten neborák, ktorému ich pričinením *vyschlo v hrdle* a doslova mu *išlo o krk*. Bolenie hlavy z rozhádaných Slovákov kvôli *jazykovému zákonu* mali aj v samotnej Viedni a to dokonca na tých najvyšších miestach. Ako píše Mrva (2010, s.89): „*Bacha znechutili časté návštevy našich vodcov v jeho kabinete ohľadom jazyka a pri jednej príležitosti Lichardovi namrzene povedal: „Vy chcete diplomaticnosť pre svoju reč a nikto nevie, ktorá je vaša reč: Kollár inak, Štúr inak, Hodža inak, čo robiť. Zjednoťte sa a potom prídte“*“

K zmierneniu názorov jednotlivých strán na užívanie novej slovenčiny, popri odbornom usmernení zo strany jazykovedcov (Hattala, ...), nakoniec opäť nechtiac prispeli aj maďarské kruhy. Samotní slovenskí odporcovia *novej slovenčiny* sa denno-denne mohli presvedčiť, že nielen im, ale aj prostému ľudu je vlastná reč, ktorej šíreniu oni bránia často už len administratívne. Ako píše Mrva (2010, s.92-93): „*Pravdu povediac k jej definitívnemu víťazstvu prispeli aj Maďari, ktorí po získaní politickej moci v Uhorsku v roku 1860 rázne skoncovali s češtinou. Zákony, obežníky, tlačivá, slovom všetku úradnú reč poslovenčili a slovenský jazyk oproti češtine uprednostňovali v školách každého druhu*“. Táto realita nakoniec zlomila snahy niektorých jej odporcov vo vlastných slovenských radoch. Po počiatočnom pohrdaní, v nej nakoniec mnohí napísali svoje najvýznamnejšie diela i vlastné životopisy (napr. Záborský).

Súčasný postoj k udalostiam rokov 1848–1849 v Košiciach a okolí

Na roky „meruôsme“ a udalosti z tohto obdobia v Košiciach a ich okolí, reagujú miestni historici najmä pri príležitosti okrúhlejších výročí.

Košickí historici k rokom meruôsmym

Od januára až do apríla roku 2005 uverejňoval Košický večer seriál, ktorý sa zaoberal udalosťami nášho mesta v revolučnom čase rokov 1848 a 49. Táto už svojou podstatou veľmi citlivá téma mala medzi čitateľmi pomerne veľkú odozvu, až takú, že niektorí z nich sa obrátili na tunajšieho historika, špecialistu na toto obdobie, profesora Ladislava Tajtáka. Ten na čitateľské podnety zareagoval spracovaním osobitného materiálu vysvetľujúceho udalosti meruôsmych rokov z hľadiska súčasnej historickej vedy v širšom rámci, no držiac sa problematiky vtedajších Košíc.

Jozef Duchoň na podklade prác košických kronikárov Jána Platha a Jozefa Tutkóa obsahovo pútavých a štýlovo dobre čitateľným prístupom vylíčil revolučné udalosti tej doby, a tak prispel k prehĺbeniu poznania historických reálií dejín Košíc. Ale revolučné premeny si vyžadujú nielen úzky subjektívny kronikársky prehľad, ale aj širšiu interpretáciu dejov a názorov politických a národnostných predstaviteľov a ich sporov v mnohonárodnostnom Uhorsku, ako i vo vzťahu k Viedni. V košickej verejnosti sa ozvali hlasy, či neboli aj slovenskí kronikári alebo doboví autori, ktorí by sa vyjadrili k udalostiam z hľadiska slovenských národných snáh. Je to opodstatnená otázka, lebo v štrnásťtisícových Košiciach popri Maďaroch a Nemcoch tvorili Slováci najpočetnejšiu národnosť, o čom podali svedectvo maďarská herečka Déryné a Šándor Petőfi, ktorí sa tu istý čas zdržiavali.

Skoro každý obyvateľ mesta vedel slovensky, ale nebolo tu národného života, pretože, stručne povedané, Slovensko nemalo samosprávne postavenie a jemu zodpovedajúce inštitúcie a na tom základe ani početnejšie zemianstvo, inteligenciu a strednú triedu, bez ktorých sa nemohlo formovať aktívnejšie národné hnutie, kultúra a uvedomenie. To boli príčiny, že o revolučných udalostiach máme len stručnejšie správy od malého počtu miestnych slovenských dejateľov, spomedzi ktorých vynikal Jonáš Záborský ako očitý svedok udalostí, ďalej Jozef Miloslav Hurban, ktorý opísal svoje dojmy z príchodu do Košíc i pôsobenie slovenských dobrovoľníkov. Neskôr spomienky na revolučné udalosti opisuje maďarský pamätný album z roku 1898. Vedeckým spracovaním je monumentálne dielo Daniela Rapanta o Slovenskom povstaní. Menšiu

štúdiu napísal Ferdinand Šteliar vo Východoslovenskom Almanachu a obsahlu štúdiu uverejnil Michal Potemra v roku 1983.

V období formovania novodobých národov vystupovala do popredia národnostná otázka obzvlášť v Uhorsku, kde žilo 5 miliónov Maďarov a 10 miliónov Nemaďarov a podobné bolo aj národnostné zloženie v rakúskej časti monarchie. Uhorská revolúcia pod vedením Ľudovíta Kossutha vydobyla od Viedne vlastný snem a vládu a marcovými zákonmi otvorila cestu buržoáznym premien a vzniku občianskej spoločnosti. Ale v otázke hlasovacieho práva a v roľníckej otázke postupovali nedôsledne a v národnostnej otázke proti duchu hesiel slobody, rovnosti a bratstva. Hlasovacie právo bolo totiž viazané na majetkový cenzus, čo znamenalo, že len 6% obyvateľstva získalo hlasovacie právo a v parlamentných voľbách sa to prejavilo tak, že 72% hlasov získala šľachta, 1% roľníctvo, ako najpočetnejšia zložka obyvateľstva s troma poslancami a ostatok stredná trieda.

Najviac Kossuth posilnil šľachtu v jej postavení a majetku, dôsledkom čoho bolo, že šľachta sa stala rozhodujúcou politickou a spoločenskou silou sústreďujúcou vo svojich rukách vládu, parlament, stolice a štátne orgány. Kossuth jej vyšiel v ústrety aj v národnostnej otázke vyhlásením zásady, že v Uhorsku je len jeden nedeliteľný politický národ uhorský, čiže maďarský a inorečové obyvateľstvo predstavuje len inorečový ľud, ktorý sa mal uspokojiť s právom na používanie jazyka v súkromí, v kostole a v ľudovom školstve, s možnosťou získať vzdelanie a civilizačné hodnoty asimiláciou do maďarského národa.

Predstavitelia slovenského národného hnutia a ľud s nadšením privítali marcové revolučné výdobytky tak podobne, ako aj iné národy a v duchu revolučných ideí úctivo predkladali aj požiadavky národných práv. V Žiadostiach slovenského národa ich zhrnuli do dvoch základných požiadaviek: uznania svojbytnosti slovenského národa a rovnoprávnosti vo federalizácii Uhorska. Oproti cenzovanému hlasovaniu požadovali všeobecné hlasovacie právo, slobodnú tlač bez kaucie a zhromažďovanie bez vrchnostenského dozoru. Kossuth a vláda ich odmietli ako prejavy panslavistického poburovania namiereného proti celistvosti Uhorska, čo bolo vykonštruovanou lžou, na čo poukazuje skutočnosť, že za národnú rovnoprávnosť a federáciu celej ríše vystupovali aj ostatné národy.

Voľby do ríšskeho snemu (v rakúskej časti monarchie, pozn. redakcie) sa uskutočnili na základe všeobecného hlasovacieho práva s výsledkom miernej prevahy slovanských poslancov a s účasťou vyše 80 roľníkov, medzi ktorými boli aj negramotní a nevediaci po nemecky, ktorí si vymohli preklady svojich vystúpení. V tom bol zásadný

rozdiel medzi oboma časťami ríše a aj príčina, že predstavitelia nemaďarských národov a národností sa obracali na Viedeň, ktorá deklarovala právo na národnú subjektivitu a reči. V celoríšskych súvislostiach prebiehal ideologicko-politický spor, čo je viac sloboda alebo národnosť. Karel Havlíček Borovský na to odpovedal, že Nemci a Maďari prehlasujú, že je to sloboda, na ich adresu vyhlásil, že Slovania požadujú slobodu aj národnosť a že tieto hodnoty v mnohonárodnostnej ríši nemožno od seba oddeliť, čo dejiny aj potvrdili. Z rumunskej strany v tom čase zaznel názor, že bez národnosti niet slobody, keď Rumuni stratia národnosť, stratia všetko, ale keď získajú národnosť, ostatné bude nasledovať.

Konflikt medzi Pešťou a Viedňou vyústil do boja Maďarov za nezávislosť, v ktorom uhorská vláda odmietla čo len rokovanie o oprávnených národnostných požiadavkách Slovákov a ostatných národov. Fakt, že na druhej strane Viedeň takéto práva zaručovala a čiastočne realizovala, znamenal, že Slováci sa postavili na stranu Viedne. Ich predstavitelia už pred roztržkou vyhlasovali, nechže *„maďarská stránka uzná práva každej národnosti a všetky národy sa budú pretekať ako dosiaľ vo zvelaďovaní a ochrane vlasti uhorskej“*. Zároveň ale požadovali uplatnenie zásady, že medzi národmi uhorskými má byť bratstvo a úplná rovnoprávnosť a ak budú splnené Žiadosti, Slováci podajú ruku Maďarom a budú vylievať krv spoločne s nimi tak ako v minulosti.

Odpoveďou uhorskej vlády na ústretové a zmierlivé prejavy a návrhy nemaďarských národov boli štatariálne súdy a popravy, ktoré vyvolali povstanie po boku Viedne. Významnou udalosťou bol príchod slovenských dobrovoľníkov, v dobovom pomenovaní slovenského národného vojska, do Košíc a na východné Slovensko pod vojenským velením Bedřicha Bloudka a politickým vedením Ľudovíta Štúra a Jozefa Hurbana s cieľom rozšírenia povstania na celé územie regiónu, čo sa však nepodarilo v dôsledku štatariálnych opatrení uhorskej vlády a postojov Viedne k povstaniu slovenskému.

V Košiciach došlo ku konfrontácii názorov na povstanie, v ktorej Záborský spochybnil jeho opodstatnenie, Štúr zastával stanovisko, že bez boja niet slobody, za ktorú aj ostatné národy vstúpili do ozbrojeného povstania. Záborského váhavý postoj bol spôsobený aj tým, že bol už predtým obvinený z vlastizrady, že úrady našli uňho slovenské proklamácie aj rukopis jeho memoranda, za čo bol postavený pred štatariálny súd a spolu s ním aj evanjelický farár Juraj Sekčík, evanjelický učiteľ Ján Tomaško a niektorí ďalší občania Košíc slovenskej národnosti. Záborský v tomto rukopise, ktorý chcel zaslať ministrovi školstva, obraňoval zásadu, že občiansku rovnoprávnosť možno dosiahnuť len pri rovnoprávnosti národov Uhorska. Pred hrozivými dôsledkami rozsudkov štatariálneho súdu zachránil obžalovaných slovenských občanov príchod

vojska pod vedením podmaršala Schlicka. Krátke účinkovanie Štúra a Hurbana v meste nevyvolalo väčší ohlas, ale s väčším úspechom vystupovali v Prešove, kde sa k nim okrem masy ľudu prihlásilo aj šarišské zemianstvo.

V priebehu maďarského boja za nezávislosť v otázke riešenia národnostnej otázky na rozdiel od Kossutha odznali prezieravejšie názory, ako to dokumentuje list Ladislava Telekiho Kossuthovi z Paríža, v ktorom mu radil, aby národnostiam poskytol všetko, čo je len možné, lebo národy chcú žiť národný život. Vecná kritika na adresu vlády odznievala aj z radov rozhladených politikov s tým upozornením, že ak Viedeň vyhlásila národnostné práva, Uhorsko nemôže konať ináč, lebo ak padne Rakúsko, podobný osud stihne aj Uhorsko.

V zahraničí zápas Maďarov za nezávislosť vyvolal ohlas a podporu zo strany ľavicových síl, marxistov a radikálov, ktorí podceňovali riešenie národnostnej otázky propagujúc neuskutočniteľnú víziu európskej revolúcie. Na druhej strane liberálne a demokratické európske sily podporovali zápas národov za rovnoprávnosť a federatívne štátoprávne usporiadanie Uhorska a monarchie. Pokus o riešenie národnostnej otázky v podobe takzvaného národnostného zákona, značne okliešteného, pretože neriešil otázku politického národa, prišiel veľmi neskoro a neovplyvnil ani neskorší politický vývoj Uhorska.

Marcové zákony znamenali nástup občianskej spoločnosti, ale rozhodujúce moci v spoločnosti a krajine sa sústredili v rukách šľachty, ktorá zo stanoviska egoistických záujmov znemožnila spravodlivé riešenie národnostnej otázky v Uhorsku. Odrazilo sa to aj v Košiciach, kde slovenská väčšina nezískala žiadny podiel na správe a riadení mesta. Príchod jednotiek slovenského národného vojska mal historický význam v tom, že dokumentoval požiadavky národného hnutia na východné Slovensko a Košice ako organickú súčasť slovenského národného územia.

Poznámka:

Celá táto stať dokumentu je prevzatá a upravená z on-line článku (pozri BIBLIOGRAFICKÉ A INÉ ZDROJE), v ktorom renomovaný košický historik prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc. v stručnosti zhodnotil roky 1848-1849 z pohľadu slovenskej historiografie.

Zverejnené na základe ústneho dohovoru s prof. PhDr. Ladislavom Tajtákom, CSc.

Košice – Sídlisko Ťahanovce

Ing. Mgr. Anton Meteňko, PhD., © 2013, (R) 2017

Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí rokov 1848 – 1849

Rok 1848

Začiatok marca • *Ludovít Košút na uhorskom sneme v Bratislave (Prešporok) vystúpil s liberálnymi požiadavkami. Začiatok revolučných pohybov v monarchii.*

Ludovít Štúr na tom istom sneme v Bratislave predložil požiadavku opätovného zavedenia materinského jazyka na základných školách a pri bohoslužbách. Maďarskí nacionalisti tieto návrhy odmietli. Keď sa Štúr presvedčil, že maďarská väčšina poslancov aj násilím znemožňuje akúkoľvek parlamentnú iniciatívu na obranu slovenského národa, 13. marca sa vzdal svojho mandátu a opustil uhorský snem.

13. marec • *Vypuknutie revolúcie vo Viedni, abdikácia Meternicha.*

15. marec • *Nekrvavá revolúcia v Pešti, hlavný aktér Petöfi S. inšpiroval aj Janka Kráľa.*

11. apríl • *Uhorským kráľom (habsburským cisárom) podpísané „Marcové zákony“ vstúpili do platnosti: zrušenie poddanstva a feudálneho systému, zavedenie niektorých slobôd, zriadenie uhorskej vlády a snemu.*

28. apríl • *Na veľkom ľudovom zhromaždení zástupcov 23 obcí v Brezovej J.M. Hurban predniesol „Žiadosti slovenského národa stolice Nitrianskej“ a hlásal rovnoprávnosť všetkých národov Uhorska.*

10. - 11. máj • *Z iniciatívy Š.M. Daxnera sa zišla porada slovenských národovcov v Liptovskom Sv. Mikuláši, na ktorej zostavili „Žiadosti slovenského národa“. Dokument predstavuje aj štátoprávne požiadavky Slovákov. Košútovská vláda vyhlásila stanné právo a vydala zatykač na Štúra, Hurbana a Hodžu.*

25. máj • *Májová revolúcia vo Viedni, odchod panovníka do Innsbrucku.*

31. máj • *V Prahe sa zišiel „Slovanský zjazd“. Veľký ohlas mali najmä vystúpenia slovenských zástupcov, všetci protestovali proti maďarizačnému útlaku v Uhorsku. Veľkú podporu s príslubom spoločného postupu aj vo vojenských podujatiach našli Slováci najmä u Chorvátov. Pod vplyvom týchto prejavov sa radikalizovali aj mladí Česi a Moravanovia.*

12. jún • *Svätodušné povstanie v Prahe.*

5.júl •*Prvé zasadnutie uhorského snemu v Pešti. Neskoršie snem odhlasoval vybudovanie vlastnej armády - honvédov. Reálne sa táto armáda formovala ustanovením Výboru na obranu vlasti, prvé oddiely vznikali v septembri 1848.*

11.september •*Po odmietnutí chorvátsko-maďarského vyrovnania začína ťaženie bána Josipa Jelačića na Pešť.*

16.september •*Vo Viedni sa pod vedením L. Štúra, J. M. Hurbana a M. M. Hodžu formálne utvoril najvyšší národný revolučný a vojenský orgán slovenského národného hnutia - Slovenská národná rada (SNR).*

19.-28. september •*Septembrová výprava slovenských dobrovoľníkov.*

28.september •*V Budíne zavraždili kráľovského poverenca pre Uhorsko Lamberga.*

3.október •*Uhorský kráľ (cisár Ferdinand V.) rozpustil uhorský snem. Po vypuknutí revolúcie vo Viedni odišiel panovník do Olomouca.*

30.október •*Porážka košútovských vojsk pri Schwechate.*

Október- november •*Košútovci vydali ďalší zatykač na Štúra, Hurbana, Hodžu, s vypísanou odmenou na ich hlavy. Košútovské štatariálne súdy na smrť odsúdili desiatky slovenských povstalcov a mnohé exekúcie bez otáľania realizovali.*

2.december •*V Olomouci na cisársky trón nastúpil František Jozef I., len nedávno predtým dovŕšil osemnásť rokov.*

December •*Začiatok tzv. Zimnej výpravy slovenských dobrovoľníkov (severný prúd – Hurban, Štúr a tzv. západný prúd – Hodža).*

11.december •*Bitka pri Budatíne, jedno z najvýznamnejších víťazstiev slovenských dobrovoľníkov v rámci Slovenského povstania 1848-49.*

–KE–6.december • *Mobilný zbor sformovaný cisárskym generálom podmaršalom F.H. Schlickom (Šlikom) o sile asi 8000 mužov cez Dukliansky priesmyk prekročil hranice Slovenska (Horného Uhorska). Už 9. decembra obsadil Prešov. V Košiciach sa dostávajú na slobodu politickí väzni košútovcov (Záborský a iní).*

–KE–11.december •*Bitka pri Budimíre (tzv. 1.košická bitka). Cisársky generál podmaršal Franz H. Schlick rozprášil košútovcov spolu s ich poľskými spojencami, napriek ich veľkej početnej prevahe.*

Rok 1849

–KE– 4.január • *Bitka pri Košiciach (tzv. 2.košická bitka). Cisársky generál podmaršal F.H. Schlick opäť rozprášil košútovcov medzi Košicami a Barcou, ktorým velil sám minister vojny, gen. Lazar Mesároš (Meszáros Lázár).*

5.január • *Oslobodenie Budína a Pešti cisárskymi vojskami, prepustenie slovenských politických väzňov.*

Január - august • *Boj nemaďarských národov proti košútovcom.*

–KE– 24.február • *Do Košíc, z Prešova cez Budimír, popri Ťahanovciach prišiel, s vojskom gen. K. Götz, L. Štúr. Na rímskokatolíckej košickej fare sa v podvečer stretol s Jonášom Záborským. V nasledujúcich dňoch Štúr reční aj vo dvorane košickej mestskej radnice a v kasíne.*

–KE– 1.marec • *Cez Košice pochodujú slovenskí dobrovoľníci pod velením B. Bloudka, ktorí prišli do Košíc v posledný februárový deň z Prešova cez Budimír, popri Ťahanovciach.*

3.marec • *Štúr a Hurban rečia na ďalšom veľmi početnom zhromaždení v centre Prešova.*

–KE– február - marec • *Medzi Košicami a Prešovom, popri Ťahanovciach, sa presúvajú početné skupiny slovenských dobrovoľníkov. Zbor slovenských dobrovoľníkov, od polovice marca dislokovaný v Prešove a okolí, dosahuje svoju najvyššiu početnosť na východnom Slovensku, okolo 3000 mužov (podľa kpt. Karola Bórika).*

20. marec • *V Olomouci predložila deputácia slovenských národných činiteľov cisárovi Františkovi Jozefovi I. Prosbopis, v ktorom formulovali šesť hlavných požiadaviek slovenského národa (Štúr, Hurban, D. J. Bórik prišli až z Košíc).*

Koniec marca • *Bitka pri Mortare a Novare (resp. na jej južnom predmestí Bicocca), k víťazstvu cisárskych vojsk výrazne prispeli aj slovenské regimenty.*

4. – 10. apríl • *„Bitka o Prešov“ - najväčšia vojenská potýčka slovenských dobrovoľníkov s košútovcami na východnom Slovensku.*

Apríl • *Ofenzíva košútovských vojsk od Tisy k Váhu.*

14.apríl • *Detronizácia Habsburgovcov v Debrecíne. Uhorsko sa stáva republikou, Košut jej gubernátorom.*

21.máj • *Dobytie Budína uhorským košútovským vojskom.*

Máj - jún • *Formovanie III., tzv. letnej výpravy slovenských dobrovoľníkov.*

–KE–jún • *Na pozvanie mladého cisára prichádza do monarchie intervenčné cárske vojsko. V niekoľkých prúdoch vstupuje do Uhorska, hlavný prúd prechádza aj Košicami.*

13.august • *Kapitulácia uhorských vojsk pri Világoši. Útek Košúta, niekoľkých ministrov a vysokých vojenských veliteľov do Osmanskej ríše.*

September - október • *Snaha Slovákov o vznik samostatného Slovenska podriadeného priamo cisárovi, petičné hnutie. Veľmi reálna šanca na vznik Slovenskej krajiny podriadenej priamo cisárovi.*

Október • *Poprava hlavných predstaviteľov košútovských vzbúrencov.*

21. november • *Oficiálne a slávnostné rozpustenie slovenského dobrovoľníckeho vojska v Bratislave (na terajšom Námestí Slobody). Poslednej vojenskej prehliadky sa zúčastnilo vyše 1200 slovenských dobrovoľníkov.*

Poznámka: Označenie –KE– signalizuje bezprostredné súvis udalosti s mestom Košice.

BIBLIOGRAFICKÉ A INÉ ZDROJE

- BALÁŽ, V., (1948): Sprievodca po Košiciach, Správna komisia mesta Košice 1948, tlač. Wiko v Košiciach.
- DANGL, V., (2009): Pod zástavou cisára a kráľa (Kapitoly z vojenských dejín Slovenska 1848-1849), Bratislava: TYPOSET print, ISBN: 978-80-970246-7-9.
- DANGL, V., (2007): Bitky a bojiská v našich dejinách 2. Bratislava, Perfekt, 2007, ISBN: 978-80-8046-374-8.
- DANGL, V., - SEGEŠ, V., (1996): Vojenské dejiny Slovenska. III. zv. (1711 - 1914). Bratislava : MO SR, 1996, ISBN 80-88842-02-6.
- DUCHOŇ, J., a kol., (2011): ŤAHANOVCE DEJINY OBCE, Vydavateľstvo JES Košice, ISBN 978-80-88900-40-5.
- Franz Joseph Heinrich Graf Schlik zu Bassano und Weißkirchen. [Cit. august 2014]. Dostupné na internete <http://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Schlik_zu_Bassano_und_Wei%C3%9Fkirchen>.
- HANADŽARIK, J., (2009): Maďarské podvody. Výroba "maďarských dejín". Eko-konzult, Bratislava, ISBN 978-80-8079-108-7.
- HRONSKÝ, M., KRIVÁ, A., ČAPLOVIČ, M., (1996): Vojenské dejiny Slovenska. IV. zv. (1914 - 1939). Bratislava: MO SR, 1996, ISBN 80-88842-05-0.
- HURBAN, J., M.: Rozpomienky. Zlatý fond denníka SME 2009, [Cit. január 2013]. Dostupné na internete <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1000/Hurban_Rozpomienky/1>.
- JEDINÁKOVÁ, Z., (2014): Bitka pri Budimíre. Výstavné panely, Dni obce Budimír 2014.
- KOLCUN, M., (2011): Košická čítanka, Literárne potulky mestom Košice (3), Košice, United Partners s.r.o., ISBN 978-80-970235-1-5.
- Kolektív, (1990): Dejiny Slovenska III. Veda SAV, Bratislava.
- Kolektív, (1986): Dejiny Slovenska IV. Veda SAV, Bratislava.
- KOMOŠOVÁ, R.: REVOLUČNÝ VÍR 1848 – 1849, vydané pri príležitosti 740. výročia prvej písomnej zmienky mesta Spišská Nová Ves. [Cit. august 2011]. Dostupné na internete.
- Košický Korzár, (2005): AD: KOŠICE V ROKOCH MERUÔSMYCH. Rozšírený komentár historika k nášmu seriálu. [Cit. august 2011]. Dostupné na internete <<http://korzar.sme.sk/c/4528361/historia.html>>.

Map of the Winter Campaign of the 1848-49 Hungarian Revolution.

[Cit. august 2014]. Dostupné na internete
<<http://www.theapricity.com/forum/showthread.php?327-Revolutions-of-1848-in-Hungary>>.

MRVA, I., (2010): Slovensko a Slováci v 2.polovici 19. storočia, Bratislava, Perfekt a.s., ISBN 978-80-8046-458-5.

OSZCZĘDA, W., (2010): List Mestskej časti Košice – Sídlisko Ťahanovce, Žilina 25.máj 2010.

ŤAHANOVCE. Mestská časť Košice - Ťahanovce, [Cit. január 2012]. Dostupné na internete <<http://www.tahanovce.eu/>>.

ŤAHANOVCE SÍDLISKO. Mestská časť Košice – Sídlisko Ťahanovce, [Cit. november 2014]. Dostupné na internete <<http://www.tahanovce.net/>>.

ŤAHANOVCE SÍDLISKO. Mestská časť Košice – Sídlisko Ťahanovce, [Cit. november 2011]. Dostupné na internete <www.tahanovce.sk/mutah/>.

VIRTUÁLNE CINTORÍNY: <<http://www.cemetery.sk>>.

ZÁBORSKÝ, J.,: Vlastný životopis. Zlatý fond denníka SME 2007, [Cit. január 2012]. Dostupné na internete <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/114/Zaborsky_Vlastny-zivotopis/1>.

Vysvetlivky

FML–Feldmarschall-Leutnant (aj *Feldmarschall-Lieutenant*), podmaršal,
(generálporučík)

Skratky:

fr. – francúzsky

hovor. – hovorovo

ľud. – ľudovo

lat., latin. – latinsky, latinský

maď. – maďarsky, maďarský

nem. – nemecky, nemecký

rus. – rusky, ruský

slov. – slovensky, slovenský

Čítanie textov písaných staršou transkripciou

K slovenskému pravopisu, resp. písmu, v ktorom boli písané rôzne texty (zatykač, oznámenia, výzvy, atď.) uvádzame najprv najčastejšie sa vyskytujúce odlišné hlásky a pre lepšiu orientáciu aj celú tabuľka gotického písma Schwabach (Obr. 12):

Gotické písmo (schwabach)	Transkripcia	súčasná výslovnosť
„dzs“	„dzs“	dž
„g“	„g“	j
„s“	„s“	s
„ss“	„ss“	š
„w“	„w“	v
„z“	„z“	z
„z“	„ž“	ž
„zs“	„zs“	ž

Písmo: Schwabach Podmnožina: Rozsah pre vlastné použitie

	!	"	£	§	%	&	'	(	)	*	+	,	=	.	/	o	1	2	3	4	5	6	7
s	o	z	;	«	=	»	?	@	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	[	\	]	_	a	b	c	d	e	f	g	h	i
j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	{	}	€	§	"	©	h
«	»	⊗			»		A	U	Ø	ø	U	h	ä	ch	sch	ff	n	ö	ü			-	-
ˆ	˙	˚	˛	˜	˝	tt	†	*	...	%	<	>											

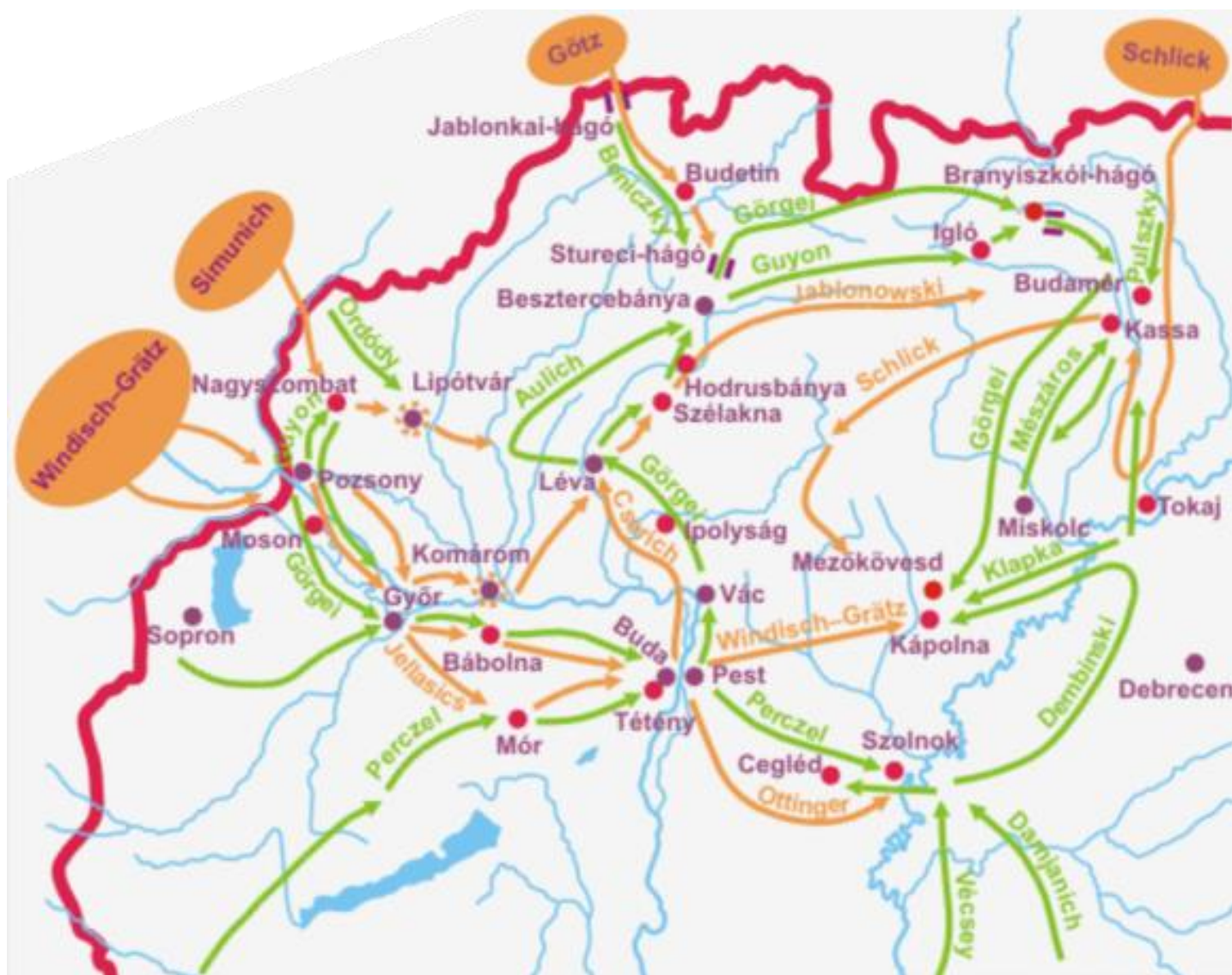
Obr. 12: Tabuľka písma Schwabach
Zdroj: OS Windows XP

PRÍLOHY

Obr. M-1: Krajinské členenie Rakúsko-Uhorska v období jeho najväčšieho teritoriálneho rozmachu

Zdroj: Internet

Obr. M-2: Mapa zimnej etapy maďarskej revolúcie 1848-1849

Zdroj: Internet, Map of the Winter Campaign of the 1848-49 Hungarian Revolution

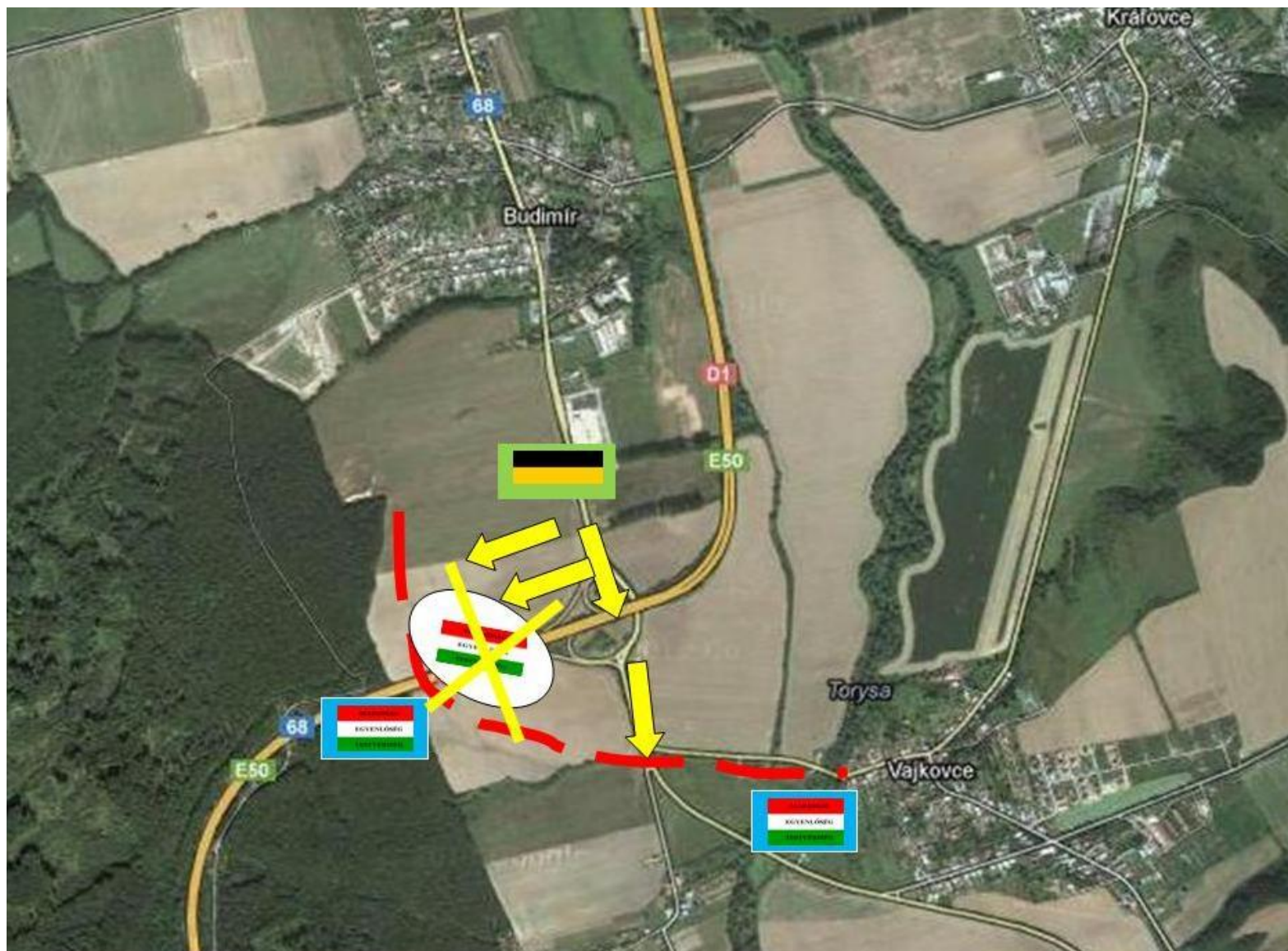
Obr. P-1: Prokošútovské noviny „Prjateľ ľudu“, z titulky je možné zistiť, že „11. Číslo w Pessti dňa 14-ho Septembra 1848 widává pesstánski sustredni wibor“

Zdroj: MRVA, I., (2010)

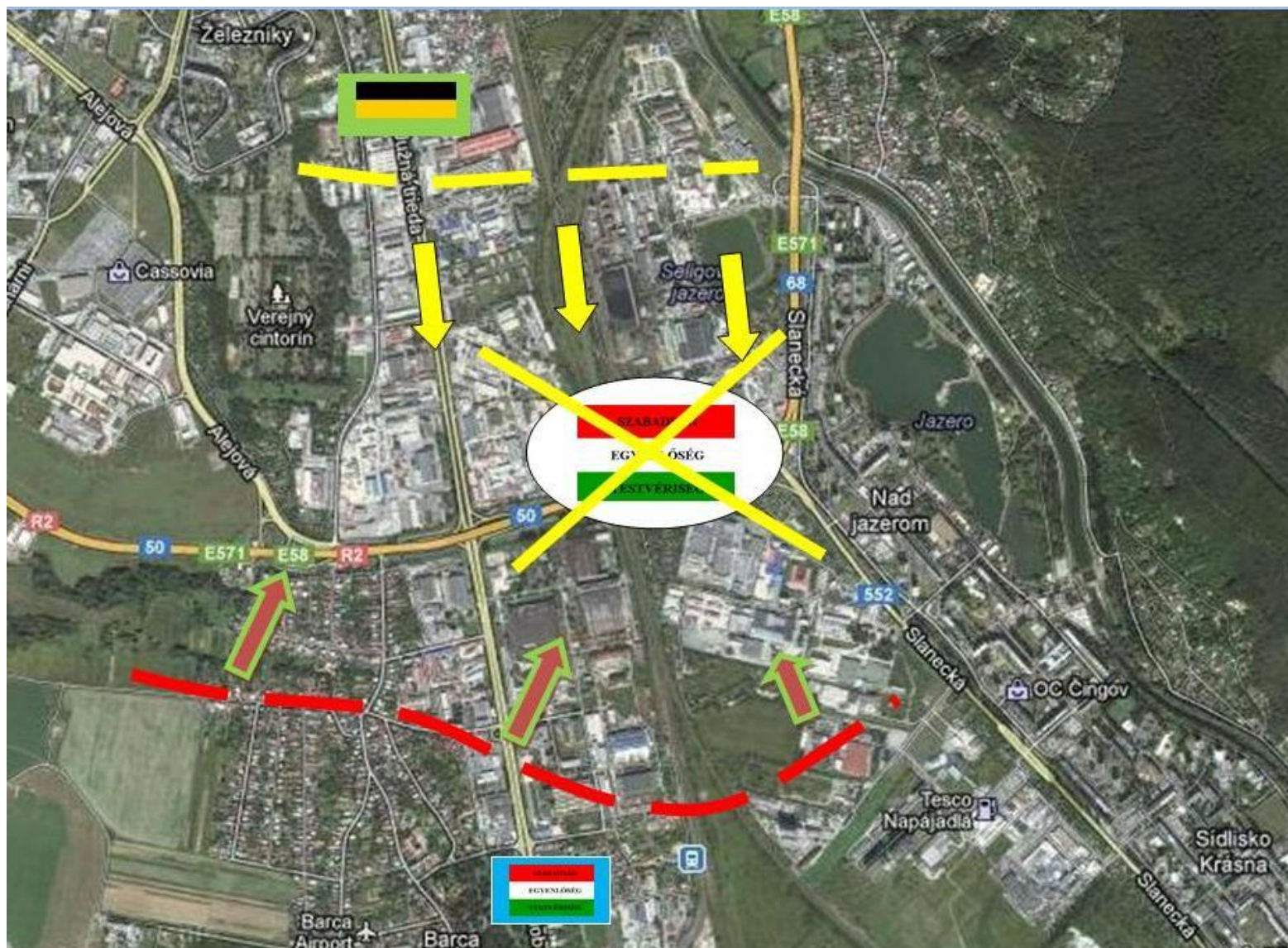
Polovicu titulnej strany tvorí verbovka do vznikajúceho košútovského vojska: „Pred Dunajom.“

„Pred Dunajom, za Dunajom,
Neplač, djowča, za ssuhajom,
Že twoj ssuhaj ssablu nosi, ...

... tak sa do košútovského vojska v celkom zrozumiteľnej slovenčine verbovalo z „oboch strán Dunaja“

Obr. M-3: Bitka pri Budimíre 11.12.1848, boj na Košickej hore (približná rekonštrukcia, mapový podklad r.2012)
Zdroj: Autor

Obr. M-4: Bitka pri Košiciach, resp. pri Barci, 4.1.1849 (približná rekonštrukcia, mapový podklad r.2012)

Zdroj: Autor

Dokument:	Mesto Košice a obec Ťahanovce na prelome rokov 1848 – 1849
Autor:	Anton Meteňko
Počet strán vrátane príloh:	44
Miesto, rok vydania:	Košice - Sídliisko Ťahanovce, (C) 2013, prepracované vydanie (R) 2019
	Dokument je výstupom seminára „ŤAHANOVCE – fragmenty dejín“